LINKS-EXTREMISME IN BEELD

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

Tom van Ham
Manon Hardeman
Juno van Esseveldt
Anouk Lenders
Anton van Wijk

Beke reeks

Links-extremisme in beeld

LINKS-EXTREMISME IN BEELD

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

Tom van Ham
Manon Hardeman
Juno van Esseveldt
Anouk Lenders
Anton van Wijk

Beke reeks

In opdracht van
Ministerie van Justitie en Veiligheid, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Vertaling samenvatting
Karin van den Berg

Omslagontwerp en opmaak
Marcel Grotens

ISBN
978-94-92255-23-5

Links-extremisme in beeld

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

Tom van Ham, Manon Hardeman, Juno van Esseveldt, Anouk Lenders en Anton van Wijk

© 2018 WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid. Auteursrechten voorbehouden.
Voor deze publicatie is licentie verleend aan Bureau Beke

Inhoud

Samenvatting **7**

Summary **19**

Voorwoord **29**

1 Inleiding **31**

1.1 Context van het onderzoek 31

1.2 Links-extremistische groeperingen: een afbakening 32

1.2.1 Wat is links? 32

1.2.2 Wat is extremistisch? 33

1.2.3 Wat is een groepering? 35

1.2.4 Implicaties voor onderhavig onderzoek 35

1.3 Werkdefinitie, probleemstelling en onderzoeksvragen 36

1.4 Onderzoeksmethoden 38

1.4.1 Openbronnenonderzoek: websites en sociale media 38

1.4.2 Raadplegen van politiesystemen 41

1.4.3 Netwerkanalyse 42

1.4.4 Interviews met veiligheidsprofessionals en kenners 42

1.4.5 Analyse van rechtspraak 44

1.4.6 Observaties 44

1.4.7 Social media-analyse 44

1.4.8 Media in het buitenland 46

1.5 Reflectie op de onderzoeksmethodiek 47

2 Links-extremistische groeperingen in beeld **49**

2.1 Aard en omvang 49

2.2 Modus operandi 51

2.2.1 Extremistisch gedrag naar thema 57

2.2.2 Context van extremistisch gedrag 59

2.3 Communicatie 60

2.4 Aanhangers van links-extremistische groeperingen 63

2.5 Opsporing en vervolging 66

3 Organisatie en relaties 69
3.1 Onderlinge samenhang 69
3.1.1 Onderlinge samenhang binnen thema's 69
3.1.2 Onderlinge samenhang in totaliteit 72
3.2 Organisatie van links-extremistische groeperingen 73
3.3 Relatie met het buitenland 74
4 Conclusies 77
4.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen 77
4.1.1 Welke links-extremistische groeperingen zijn in Nederland actief? 77
4.1.2 In hoeverre hebben deze links-extremistische groeperingen de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd? 80
4.1.3 Welke positie nemen deze links-extremistische groeperingen in Europa in? 81
4.2 Slotbeschouwing 81
Geraadpleegde literatuur 83
Bijlage
Bijlage 1 Topiclijst interviews deskundigen 87

Samenvatting

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid is onderzoek gedaan naar links-extremistische groeperingen in Nederland. In deze samenvatting worden de achtergrond, uitvoering en bevindingen van het onderzoek besproken.

Achtergrond, probleemstelling en afbakening

Wetenschappelijk onderzoek naar links-extremisme is schaars, hoewel het onderwerp al vele jaren op de agenda staat van onder andere de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de National Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). De NCTV en AIVD benoemen – als het gaat om polarisatie als potentiële voedingsbodem voor extremisme – verschillende thema's die de samenleving zouden kunnen splijten, zoals de integratie van etnische minderheden, de positie van de islam in de Nederlandse samenleving, Europese integratie, geopolitieke ontwikkelingen en identiteitsvraagstukken. Aan extreemlinkse en links-extremistische groepen toebedeelde thema's sluiten hier grotendeels bij aan, en luiden als volgt:

- het streven naar een samenleving zonder klassen, grenzen of staten *(anarchisme)*;
- verzet tegen het asiel- en vreemdelingenbeleid, waaronder verzet tegen het terugsturen van vluchtelingen en het opwerpen van barrières om migratie tegen te gaan;
- voorkomen dat misbruik wordt gemaakt van dieren;
- voorkomen van milieuvervuiling en met milieuvervuiling samenhangende activiteiten;
- verzet tegen 'extreemrechtse' partijen en groepen om te voorkomen dat deze hun geluid kunnen laten horen *(antifascisme en antiracisme)*.

Het WODC van het ministerie van Justitie en Veiligheid heeft verzocht een verkennend onderzoek naar links-extremisme in Nederland uit te voeren met de volgende centrale probleemstelling:

> *Op welke thema's profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland, wat kan gezegd worden over hun organisatie, mobiliserende thema's en modus operandi, en wat is hun invloed en positie binnen het huidige politieke klimaat?*

Deze probleemstelling is vertaald naar drie onderzoeksvragen:

1. Op welke wijze profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland?
2. In hoeverre hebben links-extremistische groeperingen de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd?
3. Welke positie nemen deze links-extremistische groeperingen in Europa in?

Ten behoeve van de uitvoering van dit verkennende onderzoek zijn de begrippen links, extremistisch en groepering afgebakend. Daartoe is gebruikgemaakt van wetenschappelijke literatuur over het politieke spectrum (links-rechts), activisme, extremisme en groeperingen. Op basis daarvan is in dit onderzoek de volgende definitie van links-extremistische groeperingen gehanteerd:

> *Een links-extremistische groepering is een groep of collectiviteit bestaande uit minimaal twee personen die zichzelf als links identificeert of door anderen als dusdanig wordt beschouwd, waarbij sprake is van gedeelde waarden en/of doelen en een zekere mate van onderlinge interactie en verbondenheid en ten minste een persoon namens deze groepering of rondom een thema waarop deze groepering zich profileert buiten de wet heeft geopereerd of heeft getracht om buiten de wet te opereren door middel van gerichte acties tegen objecten, bedrijven, groepen of personen, waarbij deze gedragingen gepaard gaan met veiligheidsrisico's en/of het veiligheidsgevoel kunnen aantasten.*

Onderzoeksmethoden

Om de centrale probleemstelling van het onderzoek te kunnen beantwoorden, is gebruikgemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. We lichten deze hierna afzonderlijk toe.

Het onderzoek is gestart met een *openbronnenonderzoek*, waarbij is vastgelegd welke linksgeoriënteerde groeperingen in de periode 2015 tot en met medio 2017 genoemd werden op websites en internetfora. Vervolgens hebben drie onderzoekers – met het oog op eenheid van begrip – onafhankelijk van elkaar beoordeeld in hoeverre bij de gevonden groeperingen (mogelijk) sprake was van extremisme c.q. acties buiten het kader van de wet. De bevindingen van het openbronnenonderzoek zijn ter toetsing voorgelegd aan medewerkers van de politie. De bevindingen van het openbronnenonderzoek hebben als basis gediend voor de hierna beschreven onderzoeksactiviteiten.

In overleg met de Nationale Politie is **het politieregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH)** geraadpleegd. Daarbij zijn recente (2015 t/m oktober 2017) mutaties bekeken van een selectie van personen en groeperingen die relevant geacht worden in relatie tot links-extremisme. De verzamelde data zijn benut om in beeld te brengen in welke context groeperingen en personen naar voren komen.

Het onderzoeksmateriaal dat is verzameld via openbronnenonderzoek en het bestuderen van politiedocumentatie is benut voor het uitvoeren van een **netwerkanalyse**. In de netwerkanalyse zijn relaties tussen links-extremistische groeperingen onderling en tussen links-extremistische en niet-extremistische linkse groeperingen in beeld gebracht. Daarbij geldt dat sprake is van een onderlinge relatie wanneer groeperingen elkaars actie(s) actief ondersteunen, acties in gezamenlijkheid organiseren of uitvoeren dan wel wanneer gebleken is dat eenzelfde persoon in meerdere groeperingen actief is.

Aanvullend zijn **interviews** gehouden. Daarbij is allereerst gesproken met veiligheidsprofessionals (n=10) die werkzaam zijn op het vlak van informatie-inwinning c.q. intelligence en de openbare ordehandhaving. Daarnaast is gesproken met vier personen die vanuit hun privésituatie, wetenschappelijk onderzoek of professie kennis hebben over dit onderwerp.

De bevindingen zijn verdiept door het inventariseren en analyseren van **gerechtelijke uitspraken** die gevonden zijn via de website www.rechtspraak.nl. Daarbij is gekeken op welke strafbare feiten de strafzaken betrekking hebben, in welke omstandigheden deze werden gepleegd en tot welke sanctie dit heeft geleid. Daarnaast zijn **observaties** verricht op linksgeoriënteerde verzamelplekken waar ook aanhangers van links-extremistische groeperingen aanwezig zijn (n=2) en rondom acties van een aantal van deze groeperingen (n=3). Verder is bekeken hoe links-extremistische groeperingen gebruikmaken van sociale media in een **social media-analyse**. We hebben ons daarbij gericht op berichtgeving over drie gebeurtenissen: de G20-Top Hamburg, een tegendemonstratie in een Nederlandse gemeente en een demonstratie binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'.

Tot slot is bekeken in hoeverre **media in het buitenland** over de door ons gevonden links-extremistische groeperingen schrijven.

Dit verkennende onderzoek is samenvattend grotendeels gebaseerd op openbronnenonderzoek en interviews met veiligheidsprofessionals. Daarmee mist het insider-perspectief. De rapportage geeft een overkoepelend beeld van links-extremistische groeperingen in Nederland. Hierbij merken we op dat niet ieder persoon die tot deze groepering behoort of zich hiermee associeert, ook extremistisch is. Mede om die reden zijn bevindingen in dit rapport zo veel mogelijk op geaggregeerd niveau en onherleidbaar naar groeperingen beschreven.

Op welke wijze profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland?

Aard en omvang

Het openbronnenonderzoek biedt zicht op 27 groeperingen die als links-extremistisch kunnen worden aangemerkt. Een belangrijke kanttekening daarbij is wel dat negen daarvan een gelegenheidsnaam lijken te hanteren: de naam van deze groepering komt in de onderzoeksperiode slechts eenmaal naar voren (i.c. vanwege de betreffende buitenwettelijke actie). Verhoudingsgewijs manifesteren de meeste links-extremistische groeperingen zich op het thema 'Antifascisme & Mensenrechten', waar onder andere de onderwerpen asiel- en vreemdelingenbeleid, etnisch profileren, integratie van etnische minderheden, migratie, positie van de islam, racisme, repressie en vrijheid onder vallen. Dit thema kan op dit moment dan ook als epicentrum van het links-extremisme worden aangemerkt. Sommige 'oude' thema's, zoals het 'Anarchisme', zijn hier grotendeels in opgegaan.

Samenwerking

De bevindingen van de netwerkanalyse laten zien dat links-extremistische groeperingen met elkaar samenwerken. Zij doen dit zowel met groeperingen binnen het eigen thema als met links-extremistische groeperingen die zich op andere thema's richten. De onderlinge samenwerking blijkt met name uit het gezamenlijk plannen van acties die als extremistisch aangemerkt kunnen worden of het ondersteunen van een door een links-extremistische groepering uitgevoerde actie (bijvoorbeeld door te trachten mensen te mobiliseren). De onderlinge samenwerking blijkt mede uit het feit dat toonaangevende personen binnen de ene extremistische groepering ook binnen een andere links-extremistische groepering actief zijn. Dit is echter geen noodzakelijke voorwaarde voor samenwerking. Uit de netwerkanalyse komt namelijk naar voren dat links-extremistische groeperingen ook banden onderhouden met niet-extremistische linkse groeperingen c.q. partijen die, voor zover uit

onze dataverzameling is gebleken, enkel binnen de kaders van de wet opereren. Overeenkomstige ideeën op de in dit onderzoek onderscheiden thema's zijn dan de gemene deler, waarbij verschillen van inzicht bestaan over de wijze – binnen of buiten de kaders van de wet – waarop deze gerealiseerd (zouden) moeten worden.

Modus operandi

In de praktijk komt het voor dat personen onder de vlag van verschillende groeperingen zowel binnen als buiten de kaders van de wet opereren om bepaalde doelen te realiseren. Binnen de kaders van de wet vallen onder andere (aangekondigde) demonstraties, het ondersteunen van ideologisch geestverwanten en het informeren en mobiliseren van geïnteresseerde partijen en burgers. Daarbij kan gebruikgemaakt worden van gekleurde of eenzijdige informatie (framing) om het eigen gelijk te bevestigen of een wij-zij tegenstelling te creëren. Daarbij worden niet alleen flyers, spandoeken en social media ingezet, maar incidenteel worden daartoe ook columns geschreven in (landelijke) dagbladen. Naast dergelijke acties die binnen de kaders van de wet vallen, is sprake van acties buiten de kaders van de wet. Deze richten zich op specifieke bedrijven of personen dan wel op specifieke groepen (i.c. ideologische tegenhangers).

Extremistische modus operandi gericht op bedrijf of persoon

Onder de noemer van misdrijven vallen zowel gewelds- als vermogensdelicten. In een aantal gevallen, zoals bij de vernieling van jachthutten, wordt daarbij het risico op (dodelijk) letsel voor jagers op de koop toe genomen. Daarnaast kunnen bedrijven worden bezet, wat tot een (tijdelijke) stop van de bedrijfsvoering kan leiden. Hoewel een bezetting van een bedrijf buiten de kaders van de wet valt, kan daarbij worden opgemerkt dat dergelijke acties vrijwel nooit uitmonden in geweld tegen medewerkers van het betreffende bedrijf en/of de politie. De gevolgen voor het veiligheidsgevoel zijn op dat vlak dan ook beperkt. Een aantal actievormen raakt dichter aan de persoonlijke levenssfeer. De tactiek van naming and shaming – waarbij bijvoorbeeld foto's en privé-informatie (zoals naam, geboortedatum en woonadres) van bedrijven en hun eigenaren, politiemedewerkers of hoge ambtenaren worden gepubliceerd – is daar een voorbeeld van. In het verlengde van *naming and shaming* wordt soms (indirect) opgeroepen tot strafbaar gedrag. Dergelijke acties vinden in de vorm van home visits daadwerkelijk plaats. Home visits hebben een sterk intimiderend karakter en bevinden zich in de top van het geweldsspectrum van links-extremistische groeperingen. Home visits bestaan veelal uit vernielingen in bijvoorbeeld de vorm van brandstichting, het bekladden van de woning of het leksteken van autobanden. De impact van dergelijke acties op slachtoffers kan groot zijn. Home visits kunnen een lange voorbereidingstijd (tot soms enkele jaren) hebben, waarbij onder andere voorverkenningen worden gedaan.

Extremistische modus operandi gericht op groepen

Met 'sit-ins' en tegendemonstraties wordt beoogd demonstraties van ideologische tegenhangers te verstoren. Afhankelijk van de precieze context waarin deze plaatsvinden, vallen deze binnen of buiten de kaders van de wet. Het doel van dergelijke acties is om een als racistisch of xenofoob gepercipieerd geluid in de kiem te smoren en te voorkomen dat dit gedachtegoed (verder) voet aan de grond krijgt in Nederland. Rondom dergelijke acties gaan links-extremistische groeperingen nauwgezet te werk en is sprake van een bereidheid tot het plegen van geweld. Zo is rondom tegendemonstraties meermaals getracht demonstratieroutes te achterhalen, zijn meermaals voorverkenningen op locatie gedaan teneinde te bekijken hoe en waar 'tegenstanders' het beste aangevallen kunnen worden en is bekend dat rondom meerdere (tegen)demonstraties wapens en zwaar vuurwerk meegebracht zijn. Rondom demonstraties van ideologische tegenhangers bestaan dan ook altijd zorgen voor de openbare orde en veiligheid, temeer omdat links-extremistische groeperingen afspraken – bijvoorbeeld over de daartoe aangewezen locatie en het niet dragen van gezichtsbedekkende kleding – veelal niet nakomen en de confrontatie met hun ideologische tegenhangers zoeken. De wijze waarop links-extremistische groeperingen gebruikmaken van social media kan van invloed zijn op de openbare orde en veiligheid. Dit blijkt mede uit het gegeven dat op voorhand en rondom acties zelf een wij-zij perspectief gecreëerd wordt. Daarbij worden overigens niet alleen ideologische tegenhangers 'geframed', maar wordt geregeld ook de legitimiteit van de overheid en het politieoptreden betwist. Daarbij wordt (ten dele) gebruikgemaakt van eenzijdige of onjuiste berichtgeving die tevens tot doel heeft mensen te mobiliseren. Daarnaast wordt berichtgeving via social media benut om illegale acties – waaronder geweld – te rechtvaardigen en het bereik van acties (soms onterecht) uit te vergroten.

Organisatie en aanhang

Extremistische acties vinden met name plaats in het kader van de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier'. Welke acties uit naam van een groepering worden gepleegd, ligt in handen van een kleine groep personen die als (informeel) leider gelden. Wel biedt de onderlinge samenhang tussen activistische en extremistische groeperingen en personen de mogelijkheid om door te groeien: van activisme naar gewelddadig extremisme.

Op basis van bij de politie verzamelde informatie over de periode 2015 t/m oktober 2017 zijn 182 personen in beeld gekomen die geassocieerd worden met een links-extremistische groepering. De meerderheid van hen is tussen de 25 en 40 jaar oud (56%) en een derde (33%) is veertig jaar of ouder. De Dienst Landelijke Informatieorganisatie (DLIO) van de Nationale Politie heeft dertig tot veertig

personen als aandachtspersoon aangemerkt. Dit betekent dat een grote groep van tussen de 142 tot 152 personen niet als dusdanig is benoemd. Een deel van hen lijkt echter als nieuwe aanwas te kunnen worden aangemerkt. Hoewel de ambitie daartoe wel bestaat, ontbreekt het bij de politie zowel voor deze nieuwe aanwas als voor aandachtspersonen aan een uitgebreid persoonsdossier waarin aandacht is voor houding, gedrag en psychosociale kenmerken. Daarmee is op dit moment grotendeels onduidelijk wat personen die tot links-extremistische groeperingen behoren of naar links-extremisme dreigen door te groeien drijft. Het opstellen van uitgebreide persoonsdossiers waarin onder andere aandacht is voor deze onderwerpen kan hier meer zicht op geven en aangrijpingspunten vormen voor toekomstig beleid (onder andere in de vorm van een persoonsgerichte aanpak).

Externe invloeden op de ontwikkeling van het links-extremisme in Nederland

Het is lastig gebleken om de door ons gevonden data te koppelen aan het opkomende rechtspopulisme en de economische criss. De belangrijkste reden daarvoor is dat de opkomst van het rechtspopulisme al langer speelt (zie Van der Varst et al., 2010) en de economische crisis al langere tijd achter ons ligt. Dit maakt beide aspecten lastig te operationaliseren, en valt bovendien samen met de tweede reden: dat onze data – die betrekking hebben op de periode vanaf 2015 – niet raken aan de periodes waarin deze ontwikkelingen (reeds) speelden. We hebben daarom gekeken of we incidenten aan een van beide ontwikkelingen kunnen relateren.

Onderwerpen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' staan op dit moment nadrukkelijk op de agenda van links-extremistische groeperingen. Zij richten zich met hun acties onder andere op groepen, personen en bedrijven die in hun ogen het Nederlandse overheidsbeleid op het gebied van migratie en asiel faciliteren en personen en groeperingen die volgens hen een racistische of fascistische (politieke) agenda voeren. Het links-extremisme is met andere woorden reactief van aard en hangt – overigens net als het rechts-extremisme – samen met maatschappelijke ontwikkelingen. Acties van links-extremistische groeperingen worden derhalve in hoge mate bepaald door de actualiteit en de reacties daarop vanuit de maatschappij (en ideologische tegenhangers). Het voorgaande illustreert een relatie tussen maatschappelijke ontwikkelingen, de doelstellingen en activiteiten van links-extremistische groeperingen binnen dit thema. Gelet op het type acties waarbij deze groeperingen betrokken zijn (waaronder tegendemonstraties tegen ideologische tegenhangers), de aanleidingen voor deze acties en de doelwitten daarvan, kan de aandacht voor onderwerpen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' in een context van groeiend rechtspopulisme worden geplaatst. Het valt op dat in de onderzoeksperiode vrijwel geen extremistische acties hebben

plaatsgevonden die gericht waren tegen als kapitalistisch beschouwde doelwitten. Wanneer daarvan sprake was, gebeurde dit bovendien overwegend vanuit een anarchistisch perspectief. De economische crisis c.q. sociaaleconomische achterstanden lijken over de afgelopen jaren dan ook (vrijwel) niet of in ieder geval in mindere mate bijgedragen te hebben aan de thema's waarop links-extremistische groeperingen zich profileren.

In hoeverre hebben links-extremistische groeperingen de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd?

Frequentie van buiten de wet opereren

Op basis van de door ons verzamelde informatie valt niet vast te stellen hoe vaak links-extremistische groeperingen buiten de wet hebben geopereerd. Een uitzondering daarop vormen de negen gelegenheidsnamen, die vanwege één extremistische actie in beeld zijn gekomen. Er zijn meerdere redenen waarom geen precieze uitspraak over het aantal extremistische acties van de andere links-extremistische groeperingen kan worden gedaan. Allereerst worden niet alle acties die plaatsvinden geclaimd. Dit geldt in het bijzonder voor acties die relatief hoog in het gewelds-spectrum zitten, zoals home visits. Voor een links-extremistische groepering kan het claimen daarvan nadelig zijn, omdat zij hiermee (verder) in het vizier van veiligheidsdiensten kunnen komen. Daarnaast zijn slachtoffers niet altijd gebaat bij publiciteit en/of wordt er in overleg tussen overheid en slachtoffer bewust voor gekozen om geen ruchtbaarheid aan acties te geven. Om voornoemde redenen reflecteren de door ons geraadpleegde bronnen slechts een deel van de realiteit. De links-extremistische acties zelf leiden in de regel niet tot een strafrechtelijk onderzoek en strafproces, wat een zekere mate van straffeloosheid impliceert.

Steun voor het toepassen van geweld

Uit de door ons verzamelde data kan in zijn algemeenheid worden gesteld dat *naming and shaming*, tegendemonstraties en home visits onder de noemer van geweld geschaard kunnen worden. Dit hangt samen met het risico op geweld met ideologische tegenhangers en/of het intimiderende karakter dat van dergelijke acties uitgaat. Daarbij kan worden opgemerkt dat de bereidheid van personen tot het plegen van extremistische acties afneemt naarmate deze hoger in het gewelds-spectrum komen te zitten (en daarmee een grotere impact hebben op de betreffende doelwitten). De grootte van de groepen die het sterkst tot geweld bereid zijn, is doorgaans dan ook beperkt. De zichtbaarheid van tegendemonstraties en de relatief grote bereidheid van personen om daaraan bij te dragen, maken dat (het risico op) geweld vanuit links-extremisme overwegend vanuit het perspectief van de openbare

orde als relevant wordt gezien. Dit is echter niet volledig terecht. Door de beperkingen in de verzamelde data (zie het kopje 'frequentie van buiten de wet opereren') ontbreekt juist informatie over acties die hoger in het geweldsspectrum zitten. Over de impact van dergelijke acties op slachtoffers en de democratische rechtsorde is dan ook weinig kennis.

Mate van huidige en toekomstige dreiging

De door ons gesproken respondenten schatten in dat vooral groeperingen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' op dit moment en in de nabije toekomst een dreiging vormen. In lijn met de aard van de verzamelde data zien de meeste respondenten daarbij met name een dreiging voor de openbare orde. Dit betekent niet dat het belang van de dreiging op de democratische rechtsorde moet worden onderschat. Hier wordt vanuit de AIVD nadrukkelijk op gewezen, waarbij (zie kopje 'Steun voor het toepassen van geweld') wel behoefte aan aanvullende kennis bestaat. Uit de gesprekken met respondenten vanuit het veiligheidsdomein komt naar voren dat er daarnaast blijvende aandacht dient te zijn voor onderwerpen binnen de thema's 'Milieu & Dier' en 'Anarchisme'. Hoewel laatstgenoemd thema grotendeels is opgegaan in het thema 'Antifascisme & Mensenrechten', hebben anarchistische groeperingen zich in het buitenland laten gelden door acties die hoog in het geweldsspectrum liggen (waaronder bomaanslagen). Voor het thema 'Milieu & Dier' geldt dat links-extremistische groeperingen zich in de nabije toekomst kunnen gaan roeren rondom nieuwe onderwerpen zoals nanotechnologie.

De geografische concentratie van links-extremistische groeperingen loopt uiteen. Sommigen zijn enkel lokaal of regionaal actief, in andere gevallen vinden acties door heel het land plaats. Meerdere groeperingen kenmerken zich derhalve door een hoge mate van mobiliteit. Gelet op de informele hiërarchie binnen links-extremistische groeperingen en de relatief kleine groep personen die bereid is acties uit te voeren die maximaal in het geweldsspectrum zitten, is bij het inschatten van de huidige en toekomstige dreiging informatie over de betreffende personen van belang. Zicht op huidige kopstukken, het identificeren van de nieuwe aanwas en het opstellen van risicoprofielen kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Welke positie nemen Nederlandse links-extremistische groeperingen in Europa in?

Over de wijze waarop opvattingen van links-extremistische groeperingen in Nederland zich verhouden tot die van links-extremistische groeperingen in het buitenland, zijn in beperkte mate uitspraken mogelijk. Dit is ten eerste een gevolg van het feit dat buitenlandse respondenten niet konden (of mochten) meewerken aan het onderzoek en – wanneer zij dit konden – onvoldoende kennis hadden van de

Nederlandse situatie om een vergelijking te kunnen maken. Daarnaast speelt mee dat in dit verkennende onderzoek enkel gekeken is naar de ontwikkeling van het linksextremisme in de Nederland omringende landen (België, Duitsland), waarbij overwegend gebruikgemaakt is van mediaberichtgeving.

Door de bank genomen lijkt het links-extremisme in Duitsland zich qua aard langs dezelfde lijn als in Nederland te hebben ontwikkeld. Dit kan worden afgeleid uit de thema's die in buitenlandse media naar voren zijn gekomen en de banden met buitenlandse groeperingen op met name de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier'. Groeperingen hanteren veelal dezelfde modus operandi en ondersteunen of faciliteren elkaar daarbij wanneer acties in het thuisland plaatsvinden. Voor zover een vergelijking mogelijk is, lijkt met name qua thematiek en modus operandi sprake te zijn van overeenkomsten tussen Nederlandse en buitenlandse links-extremistische groeperingen. Tegelijkertijd past daarbij de nuance dat in vergelijking met Duitsland wel degelijk sprake is van verschillen waar het gaat om grootte van de links-extremistische scene en de bereidheid tot het plegen van acties die hoger in het geweldsspectrum liggen. De Nederlandse links-extremistische scene is ten opzichte van Duitsland bijvoorbeeld vele malen kleiner. Om die reden lijken Nederlandse links-extremisten dan ook eerder voor overleg en acties naar het buitenland af te reizen, waar de links-extremistische scene groter is, dan andersom. Daarnaast lijken niet alleen in Duitsland maar ook in Zuid-Europese landen meer acties te worden gepleegd met een hogere graad van geweld.

Tot slot

De ontwikkelingen die in dit rapport beschreven staan, sluiten aan bij de constatering van de AIVD (2013) dat groeperingen die actief zijn op het gebied van antifascisme en mensenrechten samenwerkingsverbanden zijn aangegaan. De mate van samenwerking lijkt zich de afgelopen jaren te hebben geïntensiveerd, wat reden is geweest om in dit onderzoek te spreken van het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'. Dit onderzoek maakt duidelijk dat het binnen en buiten de kaders van de wet opereren – ofwel: activisme en extremisme – sterk met elkaar samenhangen en een sterk reactief karakter hebben. In lijn met de bevindingen uit eerder onderzoek (Van der Varst et al., 2010) kunnen onder de noemer van extremisme afdwingers en geweldplegers worden geschaard. Van der Varst et al. (2010) lieten zien dat de groep geweldplegers klein is. Ook dit onderzoek illustreert dit standpunt. Geweld tegen politiemedewerkers, ideologisch tegenhangers (in de brede zin van het woord) en personen of bedrijven die 'onrechtvaardig beleid' faciliteren, kan vanwege hun rol, activiteiten en/of standpunten desalniettemin wel als gerechtvaardigd worden gezien.

In vergelijking met het onderzoek van Van der Varst et al. (2010) is geen sprake van kwalitatief fundamentele wijzigingen in het links-extremistische land-

schap (bijvoorbeeld in relatie tot actiemethoden). In hun onderzoek volstaan Van der Varst et al. (2010) met een typologie van extreemlinks en links-extremistische groeperingen. Om die reden is het niet mogelijk om trends in aantallen links-extremistische groeperingen te onderscheiden. Onderhavig onderzoek laat wel zien dat de links-extremistische scene in Nederland – zeker in vergelijking met het buitenland – weliswaar klein is, maar wel degelijk nieuwe aanwas kent. Wie deze personen zijn, wat hen drijft en welke risico's daarmee samenhangen is vooralsnog niet bekend. Dit geldt evenzeer voor de dwarsverbanden tussen groeperingen en de rol die bepaalde personen ('kopstukken') daarin spelen. Het versterken van de *intelligence* op het gebied van links-extremisme bij de politie is derhalve een aandachtspunt. Aanknopingspunten voor de wijze waarop daaraan vormgegeven kan worden, kunnen worden gehaald uit de aanpak van andere problematische groepen (zoals hooligans). Het is daarbij belangrijk de focus niet te beperken tot de risico's voor de openbare orde. Hoewel de aandacht voor links-extremisme overwegend daarnaar uitgaat, is wel degelijk sprake van acties die hoog in het geweldsspectrum zitten en sterk aan de persoonlijke levenssfeer van slachtoffers raken. Zicht op de impact daarvan voor slachtoffers en de gevolgen voor de democratische rechtsorde kunnen behulpzaam zijn voor het formuleren van toekomstig beleid. Naast slachtofferschap en de impact op de democratische rechtsorde is het van belang om stil te staan bij de straffeloosheid die tot op heden in veel gevallen hand in hand lijkt te gaan met het plegen van links-extremistische acties, waarbij vervolging om uiteenlopende redenen vrijwel niet plaatsvindt.

Summary

As commissioned by the Dutch Research and Documentation Centre (*Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum* ***WODC***) of the Ministry of Justice and Security, a study of left-extremist groups in the Netherlands was carried out. In this summary, the backgrounds, execution and findings of that study are discussed.

Background, definition of the problem, demarcation

Scientific studies of left-wing extremism are rare, although for many years now this topic has been on the agenda of inter alia the Dutch General Intelligence and Security Service *(Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst AIVD)* and the National Coordinator for Security and Counterterrorism *(Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid NCTV)*. The NCTV and AIVD designate – in terms of polarisation as a potential breeding ground for extremism – various potentially divisive social themes, such as the integration of ethnic minorities, the position of Islam in Dutch society, European integration, geopolitical developments and identity issues. Themes embraced by extreme left-wing and left-extremist groups largely link in with these, and may be formulated as follows:

- seeking a classless society without borders or states *(anarchism)*;
- resistance to asylum and migration policies, including resistance to repatriation of refugees and to raising barriers to counteract migration;
- preventing animal suffering;
- preventing environmental pollution and actions related thereto;
- resistance against 'extreme right-wing' parties and groups to prevent that their voice be heard *(antifascism and antiracism)*.

The **WODC** of the Ministry of Justice and Security commissioned an exploratory study of left-wing extremism in the Netherlands and gave the following central definition of the problem:

> *In what themes do left-extremist groups play a prominent part in the Netherlands today and what can be said about their organisation, the themes that mobilise them, their modus operandi and their influence and position in the current political climate?*

This definition of the problem was translated into three research questions:

1. In what way do left-extremist groups play a prominent part in the Netherlands today?
2. To what extent have left-extremist groups operated outside the law in recent years?
3. What position do these left-extremist groups take in Europe?

For the execution of this exploratory study, the concepts 'left-wing', 'extremist' and 'groups' were more clearly defined, with the help of scientific literature about the political spectrum (left/right-wing), activism, extremism and (political) groups. Based on this, the following definition of left-extremist groups came to be used for this research:

> *A left-extremist group is a group or collective consisting of at least two persons, which defines itself as left-wing or is considered as such by others. There are shared values and/or goals and a certain degree of mutual interaction and connectedness; at least one person has acted or attempted to act against the law on behalf of the group or in pursuance of a theme on which the group takes a prominent position, by means of targeted action against objects, companies, groups or persons; the conduct in question may entail security risks and/or affect people's sense of security.'*

Research methods

To find an answer to the research question in the context of this central definition, various research methods were used, which are explained here.

The study was started off with an **investigation of open-source material**. It was recorded which left-wing oriented groups were mentioned on websites and internet fora in the period 2015 through 2017; subsequently, three researchers – with a view to notional unity – independently from each other assessed to what extent the

groups found were or might be engaged in extremist action or, as the case may be, action outside the framework of the law. The findings of the investigation of open-source material were put to police staff for their review and served as the basis for the other research activities outlined below.

In consultation with the National Police, t**he police registration system** National Law Enforcement Database *(Basisvoorziening Handhaving **BVH**)* was consulted. Recent (2015 through October 2017) mutations were reviewed in regard to a selection of persons and groups deemed relevant in relation to left-wing extremism. Data gathered were used to produce a picture of the context in which those groups and persons take a clear position.

The research materials gathered through the investigation of open-source material and the study of police documentation were used to do a **network analysis**. In the network analysis, relationships among left-extremist groups and between left-wing extremist and non-extremist left-wing groups were mapped. Mutual relationships exist where groups actively support each other's action or jointly organise or take action, or where the same person or persons turn(s) out to be active in several different groups.

In addition, **interviews** were conducted, first of all among a group of security professionals (n=10) working in information gathering or, as the case may be, in intelligence and public law and order. In addition, four persons were interviewed who have expert knowledge of this topic because of their private situation, their scientific research or their profession.

The findings were given additional depth by an inventory and **analysis of court rulings** found on the *www.rechtspraak.nl* website. Stock was taken of the criminal offences in question, the circumstances in which they were committed and the sanctions imposed. Moreover, **observations** were made at left-wing oriented meeting places also frequented by supporters of left-extremist groups (n=2) and in regard to action taken by a number of these groups (n=3). A **social media analysis** was done of how left-extremist groups use social media. Messages on three specific events were targeted: the G20-Top in Hamburg, a counterdemonstration in a Dutch municipality and a demonstration in the 'Antifascism & Human Rights' context. Finally, **media abroad** were explored in regard to their publications on the left-extremist groups found in the research.

This exploring study to a large extent is based on investigation of open-source material and interviews with security professionals. Therewith this study lacks a left-wing insider perspective. The research report presents an umbrella view of left-extremist groups in the Netherlands. We should note that not all persons belonging to or associating with these groups also have extremist tendencies. Partly for that reason, where possible the findings in this report are described at aggregate level and not traceable to specific groups.

In what way do left-extremist groups play a prominent part in the Netherlands today?

Nature and scope

The investigation of open-source material offers a view on 27 groups that may be termed left-wing extremist. A significant reservation in this respect is that nine of these seem to have used an ad hoc or "occasional" name: one that was found only once in the course of the research (on account of the unlawful action taken in question). Relatively speaking, most left-extremist groups focus on the 'Antifascism & Human Rights' theme, which *inter alia* includes such subjects as asylum and migration policies, ethnic profiling, integration of ethnic minorities, migration, the position of Islam, racism, repression and freedom. Accordingly, this theme may be designated the epicentre of left-wing extremism today. Some 'earlier' themes, such as 'Anarchism', have become largely incorporated in this.

Collaboration

The findings of the network analysis show that left-extremist groups work together, both with groups that work in the same context and with left-extremist groups that focus on different themes. Mutual cooperation is mainly evidenced by joint planning of action that may be designated extremist or supporting action taken by a left-extremist group (for example, trying to mobilise people). Mutual cooperation is clear *inter alia* from the fact that leading persons in one extremist group may also be active in another; however, this is no prerequisite for collaboration. After all, the network analysis shows that left-extremist groups also have ties with non-extremist left-wing groups or parties that, at least to the extent the research data have shown, only work inside the framework of the law. Corresponding ideas about the themes distinguished in this study can be a common denominator in such cases; differences in opinion then may exist about the way – inside or outside the boundaries of the law – in which these are or should be realised.

Modus operandi

In practice, persons may operate in different groups and both inside and outside the law to realise specific goals. Inside the framework of the law are, among other things, demonstrations (announced or otherwise), support of ideological sympathisers and informing and mobilising interested parties and civilians. Possibly coloured or one-sided information (framing) is used to confirm that one is right or to create an us-them contrast. Not only flyers, banners and social media are used for this but incidentally, also columns written for (national or other) newspapers. In addition to such actions within the framework of the law, there is action outside the law, targeting specific companies and persons or groups (in this case, ideological counterparts).

Extremist modus operandi targeting a company or person

Offences cover both violent and property offences. In a number of cases, for example where hunting cabins are vandalised, the risk of (perhaps fatal) injury to hunters is accepted. Alternatively, companies may be occupied, resulting in (temporary) operational standstill. Although occupation of a company falls outside the boundaries of the law, such action hardly ever escalates into violence against staff of the company in question and/or against the police. As such, consequences for the sense of security are limited in this respect. A number of other forms of action affects private lives more closely. An example are naming and shaming tactics, whereby for example photographs and private information (personal details) of companies and their owners, police officers or senior officials are published. In line with naming and shaming, criminal behaviour may be incited (indirectly or otherwise). A real-life embodiment of such action is found in the shape of home visits. Home visits are of a greatly intimidating nature and are at the top of the spectrum of force perpetrated by left-extremists. They largely entail vandalism in the form of arson, graffiti on residences or puncturing car tyres. The impact on victims of such action may be severe. Home visits may entail a long period of preparation (sometimes, years) and reconnoitring.

Extremist modus operandi targeting groups

Sit-ins and counterdemonstrations are intended to disrupt demonstrations of ideological counterparts. Depending on the exact context in which they take place, these are either inside or outside the framework of the law. The purpose of such action is to nip sounds perceived as racist or xenophobic in the bud and to prevent that such ideas gain a (firmer) foothold in the Netherlands. Left-extremist groups work meticulously on action such as this and there is a willingness to resort to violence. In regard to counterdemonstrations, for example, multiple attempts to discover demonstration routes were made and several preparatory surveys on location done to ascertain how and where 'counterparts' might best be attacked; facts show that in regard to several (counter)demonstrations, arms and heavy fireworks were brought to the scene. Accordingly, the presence of ideological counterparts always raises concerns of public safety and security, the more so since left-extremist groups usually fail to honour agreements – for example with regard to the location assigned and face-covering clothing – and seek to confront their ideological counterparts. The way left-extremist groups use social media may affect the public order and security. This is apparent from the fact that, prior to and surrounding their action, they create an us-them perspective. Incidentally, not only ideological counterparts are 'framed' in the course of this: also the legitimacy of the government and of police action is frequently put into question. Partly, use is made of one-sided or incorrect information in this regard, which is also disseminated to mobilise people.

In addition, social media messaging is used to justify illegal action – including violence – and to enhance, sometimes erroneously so, the scope of action.

Organisation and followers

Extremist action occurs mainly in the context of 'Antifascism & Human Rights' and 'Environment & Animals' themes. What action takes place in the name of a group is in the hands of a small group of persons seen as the (informal or otherwise) leader. The mutual relatedness between activist and extremist groups and persons creates options for onward "growth" from activism to violent extremism.

Based on police information for the period 2015 through October 2017, 182 persons were associated with left-extremist groups. The majority is between 25 and 40 years old (56%); a third (33%) is forty or over. The Dutch Central Intelligence Service *(Dienst Landelijke Informatieorganisatie **DLIO**)* of the National Police designated thirty to forty persons as priority persons. This means that a large group of between 142 and 152 persons have not been labelled as such. Part of them however may be seen as newcomers to the group. Although the ambition to do this exists, the police lack the capacity to compose more extensive personal files, with detail on attitude, behaviour and psychosocial features, either for those newcomers or for the priority group. In addition, it is still largely unclear what drives persons who belong to left-extremist groups or tend to seek to become part thereof. Composing personal files in which attention is paid to these subjects may provide more of an insight in these issues and may give further leads for future policy (including, for example, a person-oriented approach).

Outside influences on the development of left-wing extremism in the Netherlands

It has turned out to be difficult to link the data found in this study to the rise of right-wing populism and the economic crisis. The main reason for this is that right-wing populism has been growing for some time (see Van der Varst et al., 2010) and that the economic crisis is some years behind us. This makes both aspects difficult to operationalise, whereas in addition, this coincides with another reason: our data – related to the period from 2015 – do not touch on the periods in which these developments were (already) going on. This is why we looked for incidents that might be related to either or both development(s).

At present, topics in the 'Antifascism & Human Rights' theme are high on the agenda of left-extremist groups. They focus their action *inter alia* on groups, persons and companies which they believe facilitate Dutch government policy in the area of migration and asylum and on persons and groups that, according to them, have a

racist or fascist (political) agenda. In other words, left-wing extremism is reactive in nature and is related – incidentally, as is right-wing extremism – to developments in society. As such, left-extremist group action is largely determined by current affairs and society's (and the ideological counterparts') responses thereto. The above illustrates a connection between developments in society and objectives and activities of left-extremist groups. In view of the type of action in which these groups are involved (including counterdemonstrations against ideological counterparts) and their cause and targets for action, attention for topics in the 'Antifascism & Human Rights' theme may be place in a context of growing right-wing populism.

Remarkable is that hardly any extremist action that took place in the research period was against targets that are considered capitalist. Moreover, where such action did occur it was largely taken from an anarchist perspective. Accordingly, in recent years the economic crisis or, if you will, socio-economic deprivation seems to have made hardly any, or in any case a lesser, contribution to themes on which left-extremist groups take a clear stand.

To what extent did left-extremist groups operate outside the law in recent years?

Frequency

Based on the information that was gathered, it cannot be established how often left-extremist groups operated outside the law, with the exception of the nine "occasional" names that were seen in relation to a single extremist action. There are several reasons why no exact conclusions can be drawn about the incidence of extremist action taken by the other left-extremist groups. First of all, not all action that takes place is claimed; this is true in particular of action that is at the higher end of the spectrum of force, such as home visits. Claiming such action may be disadvantageous to a left-extremist group, since it may put them more clearly in the security services' eye. In addition, victims do not always benefit from publicity and/or in consultation with the authorities may choose not to give publicity to left-extremist action. For these reasons, the sources consulted for this study reflect only part of reality. Actual left-wing extremist action does not, as a rule, result in a criminal investigation and a criminal trial, which implies a certain degree of lawlessness.

Support of violence

From the data gathered, a general conclusion that may be drawn is that *naming and shaming*, counterdemonstrations and home visits may be classified as violence. This relates to the risk of violence against ideological counterparts and/or the intimidating character of such action. It was noted that persons' willingness to carry out

extremist action declines higher up in the spectrum of force (where the action will have greater impact on the targets in question). The size of groups most willing to use violence is limited, therefore. The visibility of counterdemonstrations and the relatively high willingness of persons to contribute thereto mean that (the risk of) violence from left-wing extremist groups is considered relevant mainly from a perspective of public order - not quite rightly so, however. The limitations in the data gathered (see under 'Frequency') mean that information on action at the higher end of the spectrum of force is actually lacking; accordingly, there is little knowledge of the impact of such action on victims and the democratic legal system.

Degree of current and future threats

The interviewees estimate that in particular groups that operate in the context of the 'Antifascism & Human Rights' theme constitute a threat today and in the near future. In line with the nature of the data gathered, most respondents mainly envision risks to the public order. This does not mean that the significance of the impact on the democratic legal system should be underestimated. This is explicitly pointed out by the AIVD, although (see at 'Support of violence') the need for additional knowledge is keenly felt. The talks with respondents from the security domain show that in addition, continued attention should be paid to topics in the 'Environment & Animals' and 'Anarchism' contexts. Although the latter theme has largely merged with the 'Antifascism & Human Rights' theme, anarchist groups abroad have shown themselves to be not averse to action at the higher end of the spectrum of force (including bomb attacks). In the 'Environment & Animals' context, left-extremist groups may well become active in the near future, on such themes as nanotechnology.

The geographical concentration of left-extremist groups is diverse. Some are active only locally or regionally; others take action all over the country. Several groups show high mobility, therefore. In view of the informal hierarchy in left-extremist groups and the relatively small group of persons willing to take part in action at the very top of the spectrum of force, information on the persons in question is important for an estimation of current and future threats. Insight in the identity of the current leaders, identification of newcomers and drawing up risk profiles may be helpful factors in this respect.

Position of Dutch left-extremist groups in Europe

Only limited conclusions may be drawn about how the ideas of left-extremist groups in the Netherlands relate to those of left-extremist groups abroad. Firstly, this is a consequence of the fact that foreign respondents would (or could) not take part in this study and – where they *were* able to – did not know enough about

the Dutch situation to be able to make a comparison. In addition, in this exploratory study only the development of left-wing extremism in the countries surrounding the Netherlands (Belgium, Germany) was incorporated, largely using media communications.

Roughly speaking, left-wing extremism in Germany seems to have developed along the same lines as in the Netherlands. This may be deduced from foreign media themes and the ties with foreign groups mainly on the 'Antifascism & Human Rights' and 'Environment & Animals' themes. Groups largely use the same *modus operandi* and support or facilitate each other if action is taken in their home country. To the extent comparisons can be made, in particular in terms of themes and *modus operandi* there are similarities between Dutch and foreign left-extremist groups; at the same time, looking more in detail one sees clear differences in terms of the size of the left-wing extremist scene and the willingness to take action higher up in the spectrum of force. The Dutch left-wing extremist scene is much smaller than the German one; for that reason, for deliberation and action Dutch left-wing extremists seem to be more willing to travel abroad, where that scene is larger, than the other way around. In addition, not only in Germany but also elsewhere in south Europe more action with a higher degree of violence seems to be taken.

Conclusion

The developments described in this report link in with the AIVD's observation (2013) that groups that are active in the areas of antifascism and human rights have started collaborations. The degree of cooperation seems to have intensified in recent years; reason to speak of an 'Antifascism & Human Rights' theme in this study. The research has made clear that operations inside and outside the framework of the law – in other words: activism and extremism – are closely related and of a greatly reactive nature. In line with the findings from earlier research (Van der Varst et al., 2010), violent offenders and coercers may be classified as extremists. Van der Varst et al. (2010) showed that the group of violent offenders is small. Also the current study illustrates this point of view. Violence against the police, ideological counterparts (in the broader sense of the word) and persons or companies that facilitate 'unjust policies' may be considered justified on account of the roles, activities and/or positions of the persons in question. The higher up in the spectrum of force the action in question is, the fewer people may be found willing to contribute thereto.

In comparison with Van der Varst et al. (2010), there have been no qualitatively fundamental changes in the left-wing extremist landscape (in terms of, for example, action methods). In their study, Van der Varst et al. (2010) only provide a typology of extreme left-wing and left-extremist groups. For that reason, no trends in the number of left-extremist groups can be distinguished. However, the current

research shows that, although the left-wing extremist scene in the Netherlands is small – definitely when compared to other countries – there are certainly newcomers. Who they are, what drives them and which risks are concerned remains unknown for the moment. This applies to the same extent to interconnections between groups and the parts played by specific leaders therein. Accordingly, to gain more intelligence on left-wing extremism should be a police focal point. Leads for the way this may be realised can be derived from the approach to other problem groups (such as hooligans). It is important that the focus is not limited to possible public order risks: although attention for left-wing extremism mainly leans in that direction, there is indeed action at the higher end of the spectrum of force that heavily impacts victims' private lives. A clear idea of such impact and the consequences for the democratic legal system may help formulate future policies. Besides victimhood and the impact on the democratic legal system, also the lawlessness should be carefully considered: to date, this seems largely to have gone hand in hand with extremist action, with, for various reasons, hardly any criminal prosecution to follow.

Voorwoord

Voor u ligt een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het onderzoek had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van de veiligheidsprofessionals die ons te woord hebben gestaan en respondenten met (onderzoeks)kennis over radicalisering en links-extremisme. Hun namen staan, in verband met herleidbaarheid, niet opgenomen in de bijlage van dit rapport. Tevens willen we de leden van de begeleidingscommissie – Isabelle Duyvesteyn (Universiteit Leiden, voorzitter), een medewerker van het NCTV (Justitie en Veiligheid), Marieke Slootman (Vrije Universiteit Amsterdam), een analist van de AIVD (Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties) en Lars Heuts (WODC) – hartelijk danken voor het meedenken in de uitvoering van het onderzoek en hun feedback op een eerdere versie van deze rapportage.

Het projectteam,

Tom van Ham
Manon Hardeman
Juno van Esseveldt
Anouk Lenders
Anton van Wijk

1 Inleiding

Dit verkennende onderzoek moet zicht bieden op links-extremistische groeperingen in Nederland en hun activiteiten. De context waarin het onderzoek plaatsvindt, wordt kort geschetst in paragraaf 1.1. De afbakening van links-extremistische groeperingen behandelen we in de tweede paragraaf van dit hoofdstuk. In de derde paragraaf gaan we in op de werkdefinitie, probleemstelling en bijbehorende onderzoeksvragen. Het hoofdstuk besluit met een uitwerking van de onderzoeksmethoden (1.4) en een reflectie op de onderzoeksmethodiek (1.5).

1.1 Context van het onderzoek

Tot op heden is in beperkte mate wetenschappelijk onderzoek gedaan naar links-extremistische groeperingen. Het meest recente wetenschappelijke onderzoek in Nederland dateert uit 2010 (Van der Varst et al., 2010). Dit onderzoek laat zien dat de overgrote meerderheid van de bestudeerde groeperingen binnen de kaders van de wet opereert. Slechts een klein deel van de bestudeerde groeperingen neemt een dubbelzinnige positie in waar het gaat om de rechtmatigheid van actietactieken en -middelen die worden ingezet of houden zich nadrukkelijk niet aan de wettelijke kaders.

De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) constateren dat de mate van links-extremistische activiteiten varieert over de tijd (AIVD, 2013; NCTV, 2016). Waar de AIVD het links-extremistische landschap in 2013 nog beschrijft als een 'smeulende veenbrand die op elk moment weer kan oplaaien', stelt de NCTV (2016) meer recent dat de kans op gewelddadige incidenten vanuit links-extremistische groeperingen sinds 2015 stijgt. Met name de tactiek van confrontatiegeweld, waarbij ideologische tegenhangers worden uitgedaagd om geweld te gebruiken of links-extremistische groeperingen zelf de confrontatie aangaan, wordt daarbij benoemd. Daarnaast wordt gewezen op oproepen om in opstand te komen tegen de

politie en het legitimeren van andere delicten – zoals bankovervallen – als actietactieken (NCTV, 2016).

De AIVD (2013) en het NCTV (2016) benoemen tevens verschillende bijkomstige ontwikkelingen. Een eerste is dat links-extremistische groeperingen zich niet alleen meer op hun eigen thema richten. Deze zogenaamde ontzuiling is terug te zien in de samenwerking op het gebied van antifascisme en dierenrechten. Een ander voorbeeld van de ontzuiling is het anarchisme, dat zich tegenwoordig bijvoorbeeld ook rondom het fascisme en het asiel- en vreemdelingenbeleid roert (*anarcho-extremisme)*. Meer dan in het verleden speelt ten tweede een internationale component een rol, en dan met name in relatie tot het antifascisme en het antiglobalisme. De internationale samenwerking krijgt gestalte in de vorm van informatieuitwisseling en het ondersteunen van elkaars acties, waaronder op illegale wijze in de vorm van het *black block*. Deze strategie is erop gericht om door geweld tegen onder andere de politie (indien aanwezig) media-aandacht te genereren.

1.2 Links-extremistische groeperingen: een afbakening

Het doel van deze paragraaf is om tot een werkdefinitie van links-extremistische groeperingen te komen. In de volgende drie subparagrafen behandelen we de voor deze afbakening noodzakelijke termen apart, namelijk: links (1.1.1), extremistisch (1.1.2) en groepering (1.1.3). In de vierde subparagraaf bespreken we de implicaties van de gekozen afbakening voor het onderzoek.

1.2.1 Wat is links?

Het gebruik van de termen links en rechts impliceert niet alleen dat politieke partijen binnen een bepaald spectrum vallen, maar ook dat standpunten rondom bepaalde onderwerpen dit doen. Beide aspecten zien we terug in de historische oorsprong van de begrippen links en rechts. Deze verwijzen terug naar de locatie van de zetels in het Franse parlement voor de Franse Revolutie (1789), waarbij conservatieven rechts en progressieven links van de voorzitter zaten (Van der Varst et al., 2010). Tegenwoordig gebruiken zowel politici als kiezers zelf deze termen om politieke partijen in te delen, waarbij veelal eenzelfde onderscheid tussen progressief (links) en behoudend (rechts) wordt gemaakt. Andere onderscheidende aspecten zijn verandering en revolutie (links) tegenover traditioneel en status quo (rechts).

In eerder wetenschappelijk onderzoek is het links-rechts continuüm gebruikt als een samenvatting van verschillende politieke kwesties, waaronder dierenwelzijn, economie, globalisering, integratie en milieu. Tegelijkertijd wordt in deze onderzoeken gewezen op verschillende bezwaren bij het onderscheiden van links en rechts op deze onderwerpen (Abramowitz & Saunders 2008; Jost, Federico &

Napier, 2009; Ooijevaar & Kraaijkamp, 2005). Samengevat komen deze bezwaren op het volgende neer:

- Aan begrippen als progressief en behoudend worden verschillende invullingen gegeven. Dit betekent dat een onderscheid tussen links en rechts op basis van deze en andere dimensies met een subjectief karakter niet eenduidig is *(subjectiviteits-element)*;

- Standpunten van partijen en/of personen lopen per onderwerp uiteen. Bovendien kunnen binnen (politieke) partijen 'vleugels' actief zijn waarbinnen een meer behoudende of juist meer progressieve lijn dan de officiële partijlijn wordt voorgestaan. Dit betekent dat een links-rechts continuüm geen recht doet aan de meer genuanceerde werkelijkheid *(differentiatie-element)*;

- Een standpunt dat op het ene moment een radicale verandering inhoudt – en dus als progressief kan worden betiteld – kan tientallen jaren later gelden als het verdedigen van de status quo. Voorbeelden zijn het kiesrecht voor vrouwen of het homohuwelijk. Termen als progressief, conservatief, traditioneel en revolutionair zijn met andere woorden niet tijdsbestendig *(actualiteitselement)*.

De genoemde bezwaren hebben ertoe geleid dat de aanvankelijk eenvoudige scheidslijn tussen politiek links en rechts is verworden tot dynamische 'scheidslijnen' op meerdere dimensies. Dit vormt een uitdaging voor het doen van onderzoek dat zich richt op (aanhangers van) het linker en/of het rechter smaldeel van het politiek spectrum. Een afbakening van deze begrippen is gezien het voorgaande op theoretische gronden immers vrijwel onmogelijk, omdat hierop conceptueel bezien altijd op- of aanmerkingen gemaakt kunnen worden. Om qua ideologische signatuur een onderscheid te kunnen maken tussen links en rechts is in verschillende eerdere onderzoeken (Van der Varst et al., 2010; Visser, Jaspers & Kraaykamp, 2012) als uitgangspunt genomen hoe groeperingen zichzelf profileren of door anderen op deze politieke dimensies worden geplaatst. In dit onderzoek geven we navolging aan deze invulling van het begrip links. Dat betekent dat we over links spreken wanneer een groepering 'zichzelf als links identificeert of door anderen als dusdanig wordt beschouwd.'

1.2.2 Wat is extremistisch?

Onderhavig onderzoek focust zich nadrukkelijk niet op linkse maar op links-extremistische groeperingen. Dit vraagt om een afbakening van het begrip extremistisch.

Nederland kent een rijke geschiedenis van allerhande betogingen, straatprotesten en andere protestuitingen. Meningen en gedachten kunnen als radicaal of extreem worden bestempeld. Doorgaans gebeurt dit wanneer deze zeer sterk (of te sterk) afwijken van de in het maatschappelijk debat gevoerde standpunten. Om dergelijke meningen te beschrijven wordt vaak verwezen naar termen als links- of rechtsradicaal of extreemlinks of -rechts. Voor een consequent gebruik van terminologie is van belang dat de termen radicaal en extreem enkel de gedachten of idealen van personen of groeperingen weergeven. Deze hebben dus niet zozeer betrekking op de acties die worden ondernomen om hieraan uiting te geven of deze te realiseren. Termen als radicaal of extreem zeggen derhalve niets over het 'gedrag' van een groepering. Hiervoor kunnen de termen activisme en extremisme worden gebruikt.[1]

Indien personen of groeperingen hun mening kenbaar maken binnen de kaders van de wet of hun idealen en daaruit afgeleide doelen legaal proberen te verwezenlijken, wordt gesproken over activisme. Te denken valt dan aan informatieverstrekking over een bepaald onderwerp (bijvoorbeeld dierproeven) of het organiseren van lawaaidemonstraties (ter ondersteuning van arrestanten). De term extremisme is van toepassing op personen en groeperingen die (ook) buiten de kaders van de wet opereren. Het kan daarbij gaan om direct geweld tegen personen (zowel politie als anderen), maar ook om indirect 'schaduwgeweld'. Bij dit laatste valt te denken aan intimidatie, bijvoorbeeld door het bekladden van iemands woning, het lek steken van autobanden of het publiceren van iemands persoonsgegevens met daarbij een oproep tot geweld (zie onder andere AIVD, 2013). Ook andersoortige acties, zoals het verstoren van de bedrijfsvoering (door bijvoorbeeld een gebouw onrechtmatig te bezetten), kunnen vanuit hun buitenwettelijke karakter als extremistisch worden aangemerkt. Een belangrijk aspect is dat strafrechtelijk bezien ook een poging tot overtreding van de wet een strafbaar feit oplevert. In relatie tot extremisme kan hierbij onder andere worden gedacht aan pogingen tot inbraak (bijvoorbeeld rondom het bevrijden van dieren) of het treffen van voorbereidingen om met ideologische tegenhangers de confrontatie aan te gaan. Dit betekent dat niet alleen het voltooien van een misdrijf genoemd in het Wetboek van Strafrecht maar ook een poging daartoe in ons onderzoek een rol speelt.

Eerder onderzoek naar links-extremistische groeperingen (Van der Varst et al., 2010) laat zien dat de theoretische invulling van het begrip extremisme niet noodzakelijkerwijs overeenkomt met de praktijk. Zij maken binnen het extremisme onderscheid tussen afdwingers en geweldplegers. Het actierepertoire van afdwingers beschrijven zij als breed en gevarieerd, waarbij acties buiten het kader van de wet incidenteel gepaard gaan met veiligheidsrisico's en/of het veiligheidsgevoel kunnen aantasten. Geweldplegers daarentegen overtreden de wet bewust, waarbij geweld en het dreigen daarmee worden aangewend om doelstellingen te (kunnen) verwezenlijken. Zij concluderen daarmee dat aan geweldplegers – en de groeperingen

waarbinnen zij actief zijn – de grootste veiligheidsrisico's verbonden zijn. Indachtig deze notie komen we voor onderhavig onderzoek tot de volgende invulling van het begrip extremistisch: 'het kenbaar maken en/of uitdragen van een mening of het verwezenlijken van idealen en daaruit afgeleide doelen buiten de kaders van de wet of het trachten daartoe door middel van gerichte acties tegen objecten, bedrijven, groepen of personen die gepaard gaan met veiligheidsrisico's en/of het veiligheidsgevoel kunnen aantasten.'

1.2.3 Wat is een groepering?

De vraagstelling van het onderzoek richt zich specifiek op groeperingen. Dit betekent dat ook nader stilgestaan moet worden bij de afbakening van deze term. In de praktijk kan een samenloop van omstandigheden en gebeurtenissen leiden tot spontane groepsvorming zonder dat sprake is van een sterke onderlinge verbondenheid dan wel overeenkomstige waarden en normen tussen de personen die tot deze groep behoren (Waddington & King, 2005; Ball & Drury, 2012). Te denken valt dan aan het uit de hand lopen van evenementen, zoals dit in Nederland onder andere in 2009 (Hoek van Holland) en 2012 (Project X Haren) het geval is geweest (zie Muller et al, 2010; Commissie-Cohen, 2013).

Een dergelijke invulling van het begrip groepering lijkt voor onderhavig onderzoek te breed. Immers, extremistische acties vanuit een ideologische grondslag gelden in dit onderzoek als vertrekpunt. Verschillende onderzoeken laten zien dat binnen ideologisch geïnspireerde groeperingen uiteenlopende opvattingen over een onderwerp kunnen bestaan en de actiebereidheid van personen uiteen kan lopen, waarbij sprake kan zijn van subgroepen met meer extremere visies en een hogere bereidheid tot extremistische acties (Duyvendak, 2008; Schuurman, 2017). In de sociologie wordt reeds van een groep gesproken wanneer twee personen gezamenlijk actie ondernemen. We houden dit aantal in onderhavig onderzoek als ondergrens aan, waarbij gedeelde waarden en/of doelen als aanvullend criterium gelden.

Gelet op het voorgaande kiezen we voor de volgende (brede) afbakening van een groepering: 'een groep of een collectiviteit met gedeelde waarden en/of doelen die bestaat uit minimaal twee personen en een zekere mate van onderlinge interactie en verbondenheid kent.'

1.2.4 Implicaties voor onderhavig onderzoek

De NCTV (2016) benoemt verschillende thema's die de samenleving zouden kunnen verdelen, zoals integratie van etnische minderheden, de positie van de islam in de Nederlandse samenleving, Europese integratie, geopolitieke ontwikkelingen en identiteitsvraagstukken. De thema's die de AIVD (2013) heeft onderscheiden bij extreemlinkse en links-extremistische groeperingen sluiten hier grotendeels bij aan, en luiden als volgt:

1. het streven naar een samenleving zonder klassen, grenzen of staten *(anarchisme)*;
2. verzet tegen het asiel- en vreemdelingenbeleid, waaronder verzet tegen het terugsturen van vluchtelingen en het opwerpen van barrières om migratie tegen te gaan;
3. voorkomen dat misbruik wordt gemaakt van dieren;
4. voorkomen van milieuvervuiling en met milieuvervuiling samenhangende activiteiten;
5. verzet tegen 'extreemrechtse' partijen om te voorkomen dat deze hun geluid kunnen laten horen *(antifascisme en antiracisme)*.

Op basis van deze thema's en de in eerder onderzoek onderscheiden onderwerpen, besteden we in dit onderzoek (in ieder geval) aandacht aan de in tabel 1.1 genoemde thema's en onderwerpen.

Tabel 1.1 – Overzicht van thema's en waar van toepassing onderwerpen waarop links-extremistische groeperingen zich kunnen manifesteren (zie o.a. AIVD, 2013; NCTV, 2016; Van der Varst et al., 2010)

Thema	**Indien van toepassing: onderwerp(en)**
Anarchisme	Kraken, maatschappelijke veranderingen
Antifascisme & Antiracisme	Integratie, migratie, positie van de islam, racisme (inclusief Zwarte Piet)
Mensenrechten	Asiel- en vreemdelingenbeleid, etnisch profileren, vrijheid, repressie
Milieu & Dier	Dierenrechten, gentechnologie, nanotechnologie, schaliegasboringen
Overig	Antiglobalisme, antimilitarisme, geopolitieke ontwikkelingen

1.3 Werkdefinitie, probleemstelling en onderzoeksvragen

Op basis van de in paragraaf 1.2 beschreven afbakening van de begrippen links, extremistisch en groepering komen we tot de volgende werkdefinitie van links-extremistische groeperingen:

> *Een links-extremistische groepering is een groep of collectiviteit bestaande uit minimaal twee personen die zichzelf als links identificeert of door anderen als dusdanig wordt beschouwd, waarbij sprake is van gedeelde waarden en/of doelen en een zekere mate van onderlinge interactie en verbondenheid en ten minste een persoon namens deze groepering of rondom een thema waarop deze groepering zich profileert buiten de wet heeft geopereerd of heeft getracht*

om buiten de wet te opereren door middel van gerichte acties tegen objecten, bedrijven, groepen of personen, waarbij deze gedragingen gepaard gaan met veiligheidsrisico's en/of het veiligheidsgevoel kunnen aantasten.

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid heeft Bureau Beke gevraagd een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland uit te voeren. De centrale probleemstelling van het onderzoek luidt als volgt: 'Op welke wijze profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland, wat kan gezegd worden over hun organisatie, mobiliserende thema's en modus operandi, en wat is hun invloed en positie binnen het huidige politieke klimaat?' Deze probleemstelling is vertaald naar de volgende onderzoeksvragen:

1. **Op welke wijze profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland?**
   a. Wat is bekend over de mobiliserende thema's waarop deze groeperingen zich richten? Wat melden deze groeperingen zelf over de voor hen belangrijke thema's?
   b. Wat is de modus operandi van deze groeperingen?
   c. Hoe kunnen de leden van deze groeperingen getypeerd worden? (bijv. persoonskenmerken leeftijd, geslacht, opleidingsniveau)
   d. Hoe zijn deze groeperingen georganiseerd?
   e. Werken Nederlandse links-extremistische groeperingen met elkaar samen? Zo ja, op welke wijze?
   f. Hoe is hun relatie met andere links-extremistische groeperingen en met gematigd linkse groeperingen die binnen de wet opereren?
   g. Hoe positioneren deze groeperingen zich in het huidige politieke klimaat? (bijvoorbeeld t.o.v. rechts-extremistische groeperingen)
   h. Wie/wat zijn de huidige tegenhangers van links-extremistische groeperingen in Nederland? Wat is er bekend over confrontatiegeweld met deze groepen?

2. **In hoeverre hebben links-extremistische groeperingen de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd?**
   a. Hoe vaak en op welke wijze hebben zij de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd? Werd daarbij geweld toegepast? Zo ja, welke verschillende vormen van geweld zijn daarbij te onderscheiden?
   b. Hoe wordt *binnen* groeperingen gereageerd op het toepassen van geweld?

c. In welke mate gaat er momenteel dreiging uit van deze groeperingen? Op welke wijze?
d. Op welke thema's kan in de nabije toekomst mogelijk enige dreiging worden verwacht? Waarom?
e. Hoe invloedrijk zijn deze groeperingen in Nederland? Op welke wijze? Zijn zij geografisch geconcentreerd?

3. **Welke positie nemen links-extremistische groeperingen in Europa in?**
   a. Zijn bepaalde groeperingen uniek voor Nederland of worden hun opvattingen ook door buitenlandse links-extremistische groeperingen gedragen?
   b. Hoe invloedrijk zijn de Nederlandse groeperingen in de rest van Europa? Op welke wijze?
   c. Door welke buitenlandse links-extremistische groeperingen worden zij zelf beïnvloed? Op welke wijze?
   d. Werken Nederlandse groeperingen samen met buitenlandse links-extremistische groeperingen? Zo ja, op welke wijze?
   e. Welke verschillen en overeenkomsten bestaan er tussen Nederlandse en buitenlandse links-extremistische groeperingen? (bijv. propaganda, acties, e.d.)
   f. In hoeverre is de economische crisis van invloed (geweest) op de ontwikkeling van links-extremisme in Nederland en Europa?
   g. In hoeverre is de groei van het rechtspopulisme van invloed (geweest) op de ontwikkeling van links-extremisme in Nederland en Europa?

1.4 Onderzoeksmethoden

Binnen het onderzoek is gebruikgemaakt van verschillende onderzoeksmethoden en bronnen. Daarmee is sprake van een multibronnenonderzoek. We bespreken elke onderzoeksactiviteit in een aparte subparagraaf.

1.4.1 Openbronnenonderzoek: websites en sociale media

Om in beeld te kunnen brengen welke links-extremistische groeperingen er zijn, zijn twee stappen ondernomen. Allereerst is een lijst opgesteld van groeperingen die als links kunnen worden aangemerkt. Vervolgens is bekeken in hoeverre de gevonden groeperingen aan het label extremisme voldoen. We gaan in de volgende alinea's nader op deze punten in.

Om groeperingen die als links kunnen worden aangemerkt te inventariseren, is een openbronnenonderzoek uitgevoerd. Binnen het openbronnenonderzoek is met het oog op de vergelijkbaarheid de website Indymedia geraadpleegd (zie Van

der Varst et al., 2010). Deze website geldt als een platform voor berichtgeving over politieke en sociale thema's, waar groeperingen (aankondigingen van) acties en opiniestukken kunnen plaatsen. We hebben de berichten in de periode januari 2015 tot en met juli 2017 geraadpleegd om te bekijken welke groeperingen een of meerdere berichten hebben geplaatst.

Voor de gevonden groeperingen is bekeken in hoeverre deze in verband kunnen worden gebracht met extremistische activiteiten: het onderzoek spitst zich immers toe op links-extremistische groeperingen. Daartoe zijn de gevonden groeperingen op naam bevraagd via Google en zijn social media accounts van groeperingen en daaraan gelieerde personen geraadpleegd. Om vast te stellen of sprake is van extremistisch gedrag is bekeken of in het gevonden bronmateriaal informatie over wetsovertredend gedrag uit naam van de groepering (of het oproepen daartoe) aanwezig was.

Op basis van openbronnenonderzoek en de beoordelingscriteria zoals in de vorige alinea's geschetst, zijn in totaal 27 groeperingen als extremistisch aangemerkt. Hierbij merken we op dat niet iedere persoon die tot deze groepering behoort of zich hiermee associeert, ook extremistisch is. Mede om die reden worden bevindingen in dit rapport op geaggregeerd niveau en onherleidbaar naar groeperingen beschreven. De inventarisatie van gevonden links-extremistische groeperingen is voorgelegd aan twee medewerkers van de Nationale Politie. Beiden hebben vanuit hun werkzaamheden zicht op (activiteiten van) links-extremistische groeperingen. Een van hen is werkzaam bij de Dienst Landelijke Informatie Organisatie (DLIO), de ander werkt bij het Team Openbare Orde Inlichtingen (TOOI). Beiden hadden geen aanvullingen op de aan hen voorgelegde lijst. Daarnaast is de lijst gedeeld met de leden van de begeleidingscommissie. Ook dit heeft niet tot aanvullingen geleid. Hieruit kan worden afgeleid dat de inventarisatie via open bronnen een (vrijwel) compleet overzicht van tussen 2015 en 2017 actieve links-extremistische groeperingen heeft opgeleverd. Een aandachtspunt is de duiding van een groepering. Meer in het bijzonder bleek dat vijftien groeperingen volgens open bronnen als extremistisch golden maar bij DLIO niet als dusdanig bekend stonden. Andersom – volgens openbronnenonderzoek niet maar volgens medewerkers van DLIO wel – was dit ook voor vijftien groeperingen het geval (zie tabel 1.2).

Tabel 1.2 – Classificatie van gevonden groeperingen

Classificatie	Aantal groeperingen
Niet extremistisch volgens open bronnen en DLIO	37
Extremistisch volgens alleen open bronnen	15
Extremistisch volgens alleen DLIO	15
Extremistisch volgens open bronnen en DLIO	12
Totaal	**79**

Groeperingen die volgens DLIO wel als extremistisch golden maar volgens ons openbronnenonderzoek niet, bleken onder andere buiten Nederland actief te zijn en/of in het verleden – voor 2015 – verantwoordelijk te zijn geweest voor acties die als extremistisch kunnen worden getypeerd. Daarnaast kan een verschil in definities een rol hebben gespeeld. Omdat het onderzoek zich richt op recente activiteiten van links-extremistische groeperingen in Nederland, is een verdiepingsslag uitgevoerd voor de 27 groeperingen die in ieder geval op basis van het openbronnenonderzoek als extremistisch konden worden aangemerkt. Daarbij is gericht gezocht naar informatie over focus en samenstelling van de betreffende groeperingen, de huidige en toekomstige risico's die van deze groeperingen uitgaan en de relatie van deze groeperingen met het buitenland (zie tabel 1.3).

Tabel 1.3 – Overzicht van informatieclusters en daarbij behorende onderwerpen

1. Focus en samenstelling	2. Huidige en toekomstige risico's	3. Relatie met het buitenland
Thema of thema's	Positionering in politiek klimaat	Uniciteit van opvattingen
Achtergrond betrokken personen (leeftijd, geslacht, opleiding)	Modus operandi (binnen en buiten wettelijke kaders)	Mate en wijze van invloed van en door buitenlandse extreemlinkse groepen
Tegenhangers (extreemrechts)	Frequentie en wijze van buiten de wet opereren (inclusief geweld)	Mate en wijze van samenwerking met buitenlandse extreemlinkse groepen
Geografische concentratie	Houding ten opzichte van geweld	Verschillen en overeenkomsten met buitenlandse extreemlinkse groepen
Banden en samenwerking met andere (extreemlinkse) groeperingen	Mate van huidige en toekomstige dreiging (inclusief ongewenste invloed)	Invloed externe omstandigheden (economische crisis, rechtspopulisme)

1.4.2 Raadplegen van politiesystemen

In overleg met de Nationale Politie zijn politieregistraties uit het politieregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH) voor de periode januari 2015 tot en met oktober 2017 ter beschikking gesteld aan de onderzoekers. In BVH zijn politiecontacten van personen en groeperingen te raadplegen. De reden voor het politiecontact is weggezet in zogenaamde maatschappelijke klassen. Op basis van deze maatschappelijke klassen kan worden bepaald wat de aard van het contact is geweest (overtreding, misdrijf, anderszins) en in welke hoedanigheid dit contact heeft plaatsgevonden. Daarbij zijn verhoren, verklaringen en schriftelijke uitwerkingen van het contact met politieagenten te raadplegen.

In totaal zijn twaalf door ons in het openbronnenonderzoek gevonden en als extremistisch aangemerkte groeperingen in de politiesystemen bevraagd.[2] Het betrof groeperingen die ook bij de Nationale Politie bekend zijn en/of ten tijde van ons onderzoek in de belangstelling staan vanwege links-extremisme. Daarnaast zijn over de genoemde periode de politiecontacten van vijftien personen die DLIO als links-extremistisch aanmerkt bekeken. Dit is een deelselectie van een grotere groep personen (n=30-40) die vanuit het oogpunt van links-extremisme in de belangstelling van DLIO staan. Er is, vanuit capaciteitsoverwegingen bij de politie, gekozen voor deze deelselectie. Dit kan van invloed zijn op de bevindingen die in dit rapport staan beschreven. De deelselectie betreft de aandachtspersonen die DLIO in het kader van links-extremisme als meest relevant aanmerkt. De geraadpleegde data zijn benut voor een groepsanalyse en een persoonsanalyse.

Binnen de groepsanalyse is bekeken in hoeverre groeperingen binnen de politieregistratiesystemen vermeld staan over de afgelopen twee jaar en in welke context, welke personen daarbij naar voren komen en of en zo ja met wie wordt samengewerkt (nationaal en internationaal). Binnen de persoonsanalyse is een schets gemaakt van de achtergrond van aan links-extremistische groeperingen verbonden personen. We hebben ons daarbij niet alleen gericht op de vijftien door DLIO aangedragen personen, maar ook op 167 personen die in de geraadpleegde mutaties genoemd werden in relatie tot een links-extremistische groepering. In totaal heeft de analyse betrekking op 182 personen. We hebben niet alleen demografische kenmerken (leeftijd, geslacht) geïnventariseerd, maar ook bekeken op welk thema of welke thema's personen actief zijn, hoe zij zich op deze thema's positioneren, met welke groeperingen dwarsverbanden bestaan en – vanuit een veiligheids- en risicoperspectief – hoe zij uiting geven aan hun opvattingen.

1.4.3 Netwerkanalyse

De data die verzameld zijn via openbronnenonderzoek en in het politieregistratiesysteem BVH zijn benut voor het maken van een netwerkanalyse. Daarbij zijn de volgende criteria gehanteerd om een onderlinge relatie vast te stellen. We spreken van een onderlinge relatie indien:

- Acties van een andere groepering actief worden ondersteund (bijvoorbeeld bij het mobiliseren van deelnemers);
- Acties samen met een of meerdere groeperingen worden georganiseerd;
- Acties samen met een of meerdere groeperingen worden uitgevoerd;
- Een persoon die tot een links-extremistische groepering behoort, in verband wordt gebracht met een andere groepering.

De gevonden relaties zijn vastgelegd in een analyseformat en gevisualiseerd met het programma NodeXL. In het openbronnenonderzoek zijn onder andere de banden en samenwerking met andere (links-extremistische) groeperingen vastgelegd (zie tabel 1.3). Om die reden is een onderscheid gemaakt tussen banden met extremistische en niet-extremistische groeperingen. In totaal zijn 42 groeperingen als extremistisch aangemerkt: dit betrof de groeperingen die uit het openbronnenonderzoek als dusdanig naar voren kwamen en/of de groeperingen die door DLIO als extremistisch werden beschouwd (zie tabel 1.2). De overige gevonden groeperingen zijn ten behoeve van de netwerkanalyse als niet-extremistisch getypeerd.

1.4.4 Interviews met veiligheidsprofessionals en kenners

Om het verkregen beeld te toetsen en verder in te kunnen kleuren – zowel over links-extremisme in het algemeen als de gevonden links-extremistische groeperingen in het bijzonder – zijn interviews gehouden met veiligheidsprofessionals. Zij zijn werkzaam binnen de informatie-inwinning c.q. intelligence, de operatie en het beleid. We lichten de achtergronden van deze gesprekken (hoe, wat, waarom) in de volgende alinea's nader toe.

Informatie-inwinning c.q. intelligence (n=5)

Links-extremisme is een onderwerp van aandacht binnen zowel de Nationale Politie als de AIVD. Vanuit deze focus is binnen de genoemde partijen aandacht voor de ontwikkeling binnen het links-extremistische landschap, de daarbij betrokken groeperingen en personen en de mate van dreiging die daarvan uitgaat. Om hier inschattingen over te kunnen maken, wordt informatie verzameld via openbronnenonderzoek en de inzet van bijzondere opsporingsbevoegdheden. Deze informatie wordt vervolgens geanalyseerd. Om die reden zijn we in gesprek gegaan met vijf personen die een rol hebben in de informatie-inwinning c.q. intelligen-

ce. Daarbij is gesproken met een medewerker van de AIVD en vier medewerkers van de Nationale Politie. Twee medewerkers zijn werkzaam binnen de DLIO, een medewerker is werkzaam bij het TOOI en een medewerker werkt binnen de politie-eenheid Den Haag. In de gesprekken met deze respondenten is onder andere stilgestaan bij de wijze waarop links-extremistische groeperingen zich profileren, de achtergrond van links-extremistische personen, van welke modus operandi zij gebruikmaken, en hoe dit zich verhoudt tot de openbare orde en veiligheid.

Openbare ordehandhaving (n=5)

De polarisering op uiteenlopende thema's die de NCTV (2016) signaleert, leidt rondom uiteenlopende onderwerpen tot uitdagingen voor de openbare ordehandhaving. Te denken valt aan de intocht van Sinterklaas (vanwege de controverse rondom Zwarte Piet), demonstraties tegen etnisch profileren door de Nederlandse politie en confrontatiegeweld rondom demonstraties van 'extreemrechtse' tegenhangers. Om die reden hebben we in de interviews ook nadrukkelijk stilgestaan bij de impact van links-extremistische groeperingen op de openbare orde en veiligheid. We hebben hieraan gestalte gegeven door te spreken met respondenten die uitgebreide ervaring hebben op het gebied van de openbare ordehandhaving. We hebben daarbij gekozen voor verschillende perspectieven, namelijk die van: 1) personen (n=2) die vanuit de politie de openbare ordehandhaving aansturen (de operationeel commandanten ofwel OC's), 2) leden van de Mobiele Eenheid (ME) die de openbare orde moeten handhaven (n=2) en 3) een politiemedewerker op het gebied van intelligence die scenario's opstelt op basis van de beschikbare informatie. In de interviews is aandacht geweest voor de modus operandi van links-extremistische groeperingen (waaronder het mobiliseren van deelnemers aan demonstraties en voorbereidende handelingen ten aanzien van confrontatiegeweld), de nationale en internationale samenwerking met andere groeperingen en de mate van dreiging voor de openbare orde en veiligheid die in de optiek van respondenten uitgaat van links-extremistische groeperingen.

Interviews met (voormalig) intimi en kenners (n=4)

Om naast het perspectief van veiligheidsprofessionals ook dat van links-extremistische groeperingen zelf aan bod te laten komen, is in gesprek gegaan met personen die actief zijn (geweest) in links-extremistische groeperingen (n=2) of hier vanuit onderzoek of de praktijk veel kennis over hebben (n=2). Vanuit hun kennis en ervaring is getracht het *insider* perspectief naar voren te brengen, waarbij onder andere aandacht is geweest voor (de rechtvaardiging van) links-extremistische acties, de achtergronden van personen die daarbij betrokken zijn en de (mogelijke) motieven die zij daarvoor hebben.

1.4.5 Analyse van rechtspraak

Links-extremistische groeperingen maken zich schuldig aan buitenwettelijke acties. Om zicht te krijgen op de context waarin deze acties plaatsvinden en welke strafrechtelijke consequenties dit heeft, is op de website www.rechtspraak.nl gezocht naar gerechtelijke uitspraken aangaande acties vanuit links-extremistische groeperingen. Op deze website is het mogelijk om aan de hand van zoektermen naar mogelijk relevante gerechtelijke uitspraken (zowel in eerste aanleg als in hoger beroep en in cassatie) te zoeken. Een zoekslag met de namen van de via open bronnen gevonden links-extremistische groeperingen en de namen en pseudoniemen van binnen deze groeperingen toonaangevende personen leverde over de periode 2007 tot en met 2016 zeven casus op. Van elke casus is geanalyseerd in welke context deze plaatsvond, welk gedrag leidde tot strafrechtelijke vervolging en wat de uitspraak van de rechter is geweest.

1.4.6 Observaties

Op websites als Indymedia staan geplande activiteiten zoals lezingen, betogingen en discussieavonden aangekondigd en wordt veelvuldig verwezen naar plaatsen waar samengekomen wordt. Om ter aanvulling op de interviews met (voormalig) intimi en kenners meer zicht te kunnen geven op het insider perspectief, hebben de onderzoekers tweemaal een demonstratie en drie keer een ontmoetingsplaats van links-extremistische groeperingen bezocht. De keuze voor de te bezoeken locaties en demonstraties is grotendeels bepaald door de actualiteit (wat speelt er ten tijde van het onderzoek). Tijdens de observaties is vastgelegd welke thema's op welke wijze worden besproken, hoe de sfeer is, wat de opkomst is in termen van grootte en wat de achtergrond is van aanwezige personen (leeftijd, geslacht). Tijdens het veldwerk zijn tevens enkele korte gesprekken aangeknoopt met daar aanwezige personen.

1.4.7 Social media-analyse

Op verschillende terreinen is reeds vast komen te staan dat social media – mede vanwege het grote bereik – een belangrijke invloed kunnen hebben op de publieke opinie of de heersende opinie binnen 'subgroepen'.[3] Het massale gebruik van social media is een relatief recente maatschappelijke ontwikkeling. In dit onderzoek is stilgestaan bij het gebruik van social media door links-extremistische groeperingen om te bezien op welke wijze en met welk doel zij hiervan gebruikmaken.

Om het gebruik van social media door links-extremistische groeperingen te beschrijven, zijn drie gebeurtenissen geselecteerd voor een analyse. Het betreft gebeurtenissen die 1) in de onderzoeksperiode plaatsvonden en 2) in de traditionele media aandacht kregen vanwege het extreemlinkse karakter. De volgende drie casus voldeden aan deze criteria: de onlusten tijdens de G20 in Hamburg, een

tegendemonstratie in een Nederlandse gemeente en een demonstratie rondom een toespraak van een politicus. Een feitelijke beschrijving van de gebeurtenissen staat weergegeven in box 1.1. Rondom de betreffende gebeurtenissen is bekeken hoe links-extremistische groeperingen deze online duiden en hoe dit zich verhoudt tot de berichtgeving van traditionele media. Aanvullend is, waar mogelijk, ook informatie uit interviews benut en is gebruikgemaakt van eigen observaties rondom twee casus (casus 2 en 3).

Box 1.1 – Feitelijke beschrijving van gebeurtenissen waarbij links-extremistische groeperingen aanwezig zijn geweest

Casus 1 – De G20-top Hamburg
Rondom protesten tegen de G20-top komt een internationale kern van activisten en extremisten naar Duitsland. Meerdere demonstraties lopen uit de hand, waarbij agenten bekogeld worden met flessen en andere voorwerpen. Ook geven demonstranten met behulp van rookbommen en molotovcocktails uiting aan hun onvrede over het plaatsvinden van de top en het optreden van de politie. Verder worden auto's in brand gestoken en winkels geplunderd.

Casus 2 – Een tegendemonstratie in een Nederlandse gemeente
Tijdens onderhavig onderzoek vindt een demonstratie van een extreemrechtse groepering plaats; links-extremistische groeperingen roepen op tot een tegendemonstratie. Voor deze tegendemonstratie is toestemming verleend door de gemeente, zij het dat deze plaats dient te vinden op een andere locatie. Afspraken over de locatie van de tegendemonstratie worden niet nagekomen. Politie-inzet voorkomt dat het tot een treffen tussen de verschillende demonstrantengroepen komt.

Casus 3 – Demonstratie tegen de toespraak van een politicus
In reactie op een op kort vooraf aangekondigde speech wordt besloten tegen de betreffende spreker te demonsteren. Tijdens de speech, die op een openbare locatie plaatsvindt, zijn zowel voor- als tegenstanders (en een hoop nieuwsgierige burgers) aanwezig. Er wordt veel politie ingezet om de openbare orde te handhaven, voor- en tegenstanders bij elkaar vandaan te houden en de veiligheid van de spreker te waarborgen.

Om een beeld te krijgen van de wijze waarop traditionele media over de geselecteerde gebeurtenissen hebben bericht, zijn artikelen uit landelijke en regionale media over de geselecteerde gebeurtenissen geraadpleegd. Deze berichtgeving is verzameld via Lexis-Nexis – een digitale databank met daarin onder andere kranten-

artikelen – en Google. Zoektermen die daarbij zijn gehanteerd staan in relatie tot namen van links-extremistische groeperingen die blijkens het openbronnenonderzoek tot actie opriepen, de naam van de politicus en groepering waarop de gebeurtenis betrekking had en/of de locatie waar de gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Daarbij hebben we ons geconcentreerd op de berichtgeving van een week voor tot een week na het plaatsvinden van de betreffende gebeurtenissen. Zo kan een beeld worden geschetst van de berichtgeving voorafgaand aan, tijdens en na afloop van de gebeurtenissen. We hebben eenzelfde periode gehanteerd bij het inventariseren van online berichtgeving op open bronnen (Indymedia) en social media accounts van bij deze gebeurtenissen aanwezige links-extremistische groeperingen. Aanwezigheid van deze groeperingen bij de betreffende gebeurtenissen is afgeleid uit berichtgeving in de traditionele media en/of berichtgeving daarover op social media. In de analyse is vervolgens allereerst gekeken naar de mate van aandacht en het moment waarop daarvan sprake is voor de betreffende gebeurtenissen in traditionele media en online berichtgeving vanuit links-extremistische groeperingen. Ten tweede zijn eventuele discrepanties in informatie tussen traditionele media en online berichtgeving van links-extremistische groeperingen geïnventariseerd. Tot slot hebben we bekeken op welke wijze wordt bericht over de geselecteerde gebeurtenissen (taal, toon en stijl).

1.4.8 Media in het buitenland

Om zicht te krijgen op internationale samenwerking tussen links-extremistische groeperingen in Nederland en het buitenland, zijn twee buitenlandse contactpersonen binnen de politie benaderd. Concreet gaat het daarbij om politiemedewerkers uit België en Duitsland. Hun contactgegevens zijn verkregen via de DLIO. Uit hun schriftelijke reacties is gebleken dat zij geen medewerking aan het onderzoek mochten of wilden verlenen in de vorm van een (telefonisch) interview. Wel heeft een Duitse politiemedewerker antwoord gegeven op schriftelijke vragen.

Vanwege het ontbreken van input van buitenlandse respondenten is een korte media-analyse uitgevoerd om te bezien in hoeverre sprake is van relaties met Nederlandse links-extremistische groeperingen in het buitenland. Aan deze analyse is vormgegeven door Belgische en Duitse media met behulp van Lexis-Nexis te bevragen. Om een actueel beeld te kunnen schetsen, hebben we ons beperkt tot de periode 2015 tot en met 2017. Gehanteerde zoektermen hadden enerzijds betrekking op thema's die binnen het links-extremisme worden onderscheiden (zie eerder dit hoofdstuk)[4] en anderzijds op de in het openbronnenonderzoek gevonden groeperingen. De gevonden informatie bleek met name betrekking te hebben op berichtgeving over en verklaringen voor in het oog springende gebeurtenissen (waaronder de G20 in Hamburg), beschrijvingen van extremistische acties die aan buitenlandse links-extremistische groeperingen konden worden toegeschreven

(waaronder brandstichtingen) en/of duiding van door de overheid verstrekte informatie (onder andere over aantallen incidenten). De gevonden informatie is benut om bevindingen die via andere onderzoeksactiviteiten zijn verkregen te verifiëren, ondersteunen en nader in te kleuren.

1.5 Reflectie op de onderzoeksmethodiek

In het onderzoek is gebruikgemaakt van verschillende bronnen om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen. Het beantwoorden van de onderzoeksvragen met informatie die via verschillende onderzoeksmethoden is verkregen, komt de betrouwbaarheid van de bevindingen ten goede. Tegelijkertijd kent het onderzoek verschillende beperkingen. Allereerst is het onvoldoende mogelijk gebleken om het perspectief van links-extremistische groeperingen zelf en de personen die daarvan deel uitmaken, in het onderzoek te betrekken. De mate waarin het insider perspectief in het onderzoek een plaats heeft kunnen krijgen, is derhalve beperkt. Ook de andere verzamelde data die betrekking hebben op de Nederlandse situatie, kennen hun beperkingen. Zo is het onwaarschijnlijk dat openbronnenonderzoek zicht geeft op alle acties van links-extremistische groeperingen, zijn deze acties en de daarbij betrokken personen in de regel niet allemaal bekend in de politieregistraties (dark number) en zullen niet alle onderlinge relaties in beeld kunnen worden gebracht. Daarnaast heeft het raadplegen van een deelselectie van aandachtspersonen in de politieregistratiesystemen tot gevolg dat geen sluitende uitspraken kunnen worden gedaan over hun kenmerken en achtergronden. Tevens zijn ontwikkelingen van het links-extremisme in het buitenland onderbelicht gebleven, in die zin dat geen comparatieve analyse gemaakt kan worden door de beperkte mate van verkregen input en het vergaarde bronmateriaal (media). Tegelijkertijd heeft het onderzoek waar het gaat om de Nederlandse situatie een solide empirische basis op basis waarvan uitspraken kunnen worden gedaan over de onderwerpen die in dit onderzoek centraal staan.

Eindnoten

1. Terrorisme – potentieel dodelijk geweld dat voortkomt uit ideologische motieven en tot doel heeft de bevolking angst aan te jagen of de maatschappij te ontwrichten (Skillicorn, Leuprecht & Winn, 2012) – blijft in dit onderzoek buiten beschouwing.
2. Andere groeperingen werden door de DLIO van de Nationale Politie niet (langer) gerelateerd aan links-extremisme. Om die reden is over andere groeperingen geen informatie aan de onderzoekers verstrekt.
3. Door enkel sociale media accounts te volgen die de eigen mening bevestigen, kan iemand het eigen gelijk meer en meer bevestigd zien. In dit kader wordt ook wel gesproken over 'sociale bubbels'.
4. Daarbij zijn voor de Duitse media vanzelfsprekend de gangbare Duitse termen daarvoor gebruikt.

2 Links-extremistische groeperingen in beeld

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van het links-extremistische landschap. We doen dit op basis van open bronnen en op basis van politie-informatie. Beide informatiebronnen bespreken we in een aparte paragraaf. In de laatste en afsluitende paragraaf van dit hoofdstuk beschouwen we informatie uit beide bronnen in de vorm van een synthese.

2.1 Aard en omvang

In totaal is zicht verkregen op 27 links-extremistische groeperingen. Zij zijn op basis van via openbronnenonderzoek verzamelde informatie vanwege uiteenlopende buitenwettelijke gedragingen als dusdanig aangemerkt. Deze gedragingen vallen binnen de noemers openbare orde of misdrijven. We lichten deze onderverdeling in de volgende alinea nader toe.

Uit tabel 2.1 kan worden afgeleid dat zeven extremistische groeperingen zich uitsluitend profileren in relatie tot de openbare orde. Het gaat dan om het houden van (potentieel) gewelddadige tegendemonstraties rondom bijeenkomsten van ideologische tegenhangers en het in deze context rechtvaardigen van gewelddadig verzet tegen politiemedewerkers. Vijftien groeperingen komen in beeld vanwege het plegen van misdrijven. Het kan daarbij gaan om gedragingen die strafrechtelijk bezien onder de noemer vernieling vallen, maar dusdanig op personen gericht zijn dat deze een bedreigende of intimiderende impact (kunnen) hebben. Voorbeelden daarvan zijn bekladdingen van woningen van bestuurders en hooggeplaatste ambtenaren (zogenaamde *home visits*) of het online publiceren van persoonsgegevens. Dergelijke acties lijken tot doel te hebben de betreffende personen te intimideren en hen zo te ontmoedigen hun werkzaamheden uit te voeren. Vier groeperingen komen in beeld in relatie tot zowel de openbare orde als misdrijven. Eenmaal is uit open bronnen vast komen te staan dat de AIVD een groepering als extremistisch

aanmerkt, maar is onbekend gebleven om welke reden(en). Derhalve is in tabel 2.1 ook de categorie 'Anders' opgenomen.

Tabel 2.1 – Overzicht van vorm(en) van extremistisch gedrag

Extremistisch gedrag	**Aantal groeperingen**
Openbare orde	7
Misdrijven	15
Openbare orde en misdrijven	4
Anders	1
Totaal	**27**

Tabel 2.2 geeft weer op welke thema's de 27 via open bronnen gevonden links-extremistische groeperingen zich profileren. Het totaal in tabel 2.2 telt echter op tot 47. Daaruit kan worden afgeleid dat een aantal links-extremistische groeperingen zich op meerdere thema's profileert. Dit geldt voor alle groeperingen die zich richten op de thema's 'Antifascisme & Antiracisme' en 'Mensenrechten'[1] en voor twee van de vijf links-extremistische groeperingen met een anarchistische inslag. Groepen die zich richten op onderwerpen binnen het thema 'Milieu & Dier' komen op basis van open bronnen niet in beeld vanwege extremistische acties rondom onderwerpen binnen andere thema's.

Tabel 2.2 – Overzicht van thema's en het aantal links-extremistische groeperingen dat zich daarbinnen profileert op basis van open bronnen

Thema	**Aantal groeperingen**
Anarchisme (kraken, maatschappelijke veranderingen)	5
Antifascisme & Antiracisme (integratie, migratie, positie van de islam, vermeend racisme)	18
Mensenrechten (asiel- en vreemdelingenbeleid, etnisch profileren, vrijheid, repressie)	18
Milieu & Dier (dierenrechten, gentechnologie, nanotechnologie, schaliegasboringen)	5
Overig (antiglobalisme, antimilitarisme, geopolitieke ontwikkelingen)	1
Totaal	**47**

Door te kijken naar het aantal uitgevoerde activistische en extremistische acties en de periode waarbinnen deze acties plaatsgevonden hebben, is bepaald of de gevonden groeperingen een gelegenheidskarakter hebben of niet. Op basis van deze criteria lijkt een derde van de gevonden groeperingen (n=9) een gelegenheidsnaam te gebruiken. Zij zijn in beeld gekomen vanwege een enkele buitenwettelijke actie op het gebied van 'Anarchisme' (n=2), 'Antifascisme & Mensenrechten' (n=4), 'Milieu & Dier' (n=2) en een thema in de categorie 'Overig' (n=1).

2.2 Modus operandi

Deze paragraaf behandelt de modus operandi van links-extremistische groeperingen. De meerderheid (n=18; 67%) van de 27 gevonden groeperingen komt over een langere periode en vanwege uiteenlopende acties in beeld (zie paragraaf 2.1). Twaalf van deze achttien links-extremistische groeperingen zijn niet alleen in beeld gekomen vanwege extremistische acties, maar opereren ook binnen de kaders van de wet. Om die reden geven we hierna een globale beschrijving van het brede palet aan activistische en extremistische actiemethoden. In een subparagraaf besteden we tevens aandacht aan extremistisch gedrag naar thema.

Demonstreren

Uit het openbronnenonderzoek blijkt dat demonstreren een veel gebruikte actiemethode is om burgers in het publieke domein te informeren en te overtuigen van de eigen standpunten. Dit wordt onder andere gedaan door flyers te verspreiden waarin de eigen standpunten uiteengezet worden of – soms in het volle zicht en soms juist midden in de nacht – spandoeken op te hangen. In een aantal gevallen wordt voor een directere aanpak gekozen door de boodschap specifiek te richten op ondernemingen en/of klanten van deze ondernemingen. Dit laatste zien we met name terug bij onderwerpen binnen het thema 'Milieu & Dier'. In dergelijke gevallen demonstreren actievoerders bijvoorbeeld voor de ingang van winkels die bont verkopen of ondernemingen die dieren voor vermaak exploiteren (zoals een circus) en/of bemoeilijken zij klanten de toegang. Daarnaast is het een enkele maal voorgekomen dat een kleine groep personen – na eerst lawaai te hebben gemaakt voor een restaurant dat vleesgerechten aanbiedt – het restaurant binnentreedt en gasten van het restaurant wijst op hun bezwaren tegen het eten van vlees. In interviews met veiligheidsprofessionals is kort stilgestaan bij deze actiemethode. Meerdere respondenten constateren dat onderwerpen waarop groeperingen met een gematigd links en/of etnische karakter zich profileren, gaandeweg 'geclaimd' kunnen worden door links-extremistische groeperingen om de eigen boodschap (bijvoorbeeld tegen racisme) te kunnen verspreiden. Zij leiden dit onder andere af uit de aanwezigheid van links-extremistische groeperingen tijdens en hun rol rondom demonstraties

over actuele (maatschappelijke) kwesties. De indruk van deze respondenten is dat links-extremistische groeperingen op deze wijze proberen meer mensen te mobiliseren en/of trachten om in de beeldvorming een grotere aanhang te creëren dan zij daadwerkelijk hebben. Rondom demonstraties komt het blijkens open bronnen ook voor dat er actiecentra worden opgezet. Deze actiecentra gelden als een verzamelplaats voor demonstranten, waar workshops gegeven worden over de wijze waarop aan acties vormgegeven kan worden. Deze actiecentra dienen volgens meerdere van de door ons geraadpleegde respondenten om meer mensen te kunnen mobiliseren door actievoeren toegankelijk(er) te maken.

Ondersteunen

Uit openbronnenonderzoek komt naar voren dat groeperingen op verschillende manieren ondersteuning bieden. Deze ondersteuning richt zich enerzijds op ideologische geestverwanten en anderzijds op personen die in hun ogen het slachtoffer zijn van het gevoerde beleid. Het ondersteunen van ideologische geestverwanten vindt onder andere plaats in de vorm van lawaaidemonstraties. Deze vinden veelal plaats wanneer personen door de politie zijn aangehouden en nog niet in vrijheid zijn gesteld. Het produceren van dusdanig veel lawaai dat dit in de (politie) cel kan worden gehoord kan in die zin als een solidariteitsactie worden beschouwd. Lawaaidemonstraties worden tevens gehouden om personen die in de ogen van demonstranten het slachtoffer zijn van beleid een hart onder de riem te steken. In deze context worden met name lawaaidemonstraties gehouden rondom locaties waar uitgeprocedeerde asielzoekers verblijven alvorens zij naar het land van herkomst worden teruggebracht. Een andere wijze om solidariteit te betonen bestaat uit het schrijven van brieven aan in gevangenschap gehouden personen, bijvoorbeeld wanneer deze door de rechter tot een jarenlange gevangenisstraf zijn veroordeeld. Via internet worden mensen geïnformeerd over momenten wanneer en waar dergelijke 'schrijfavonden' worden gehouden. Verder worden spullen voor de kinderen van uitgeprocedeerde asielzoekers ingezameld. Vermeldenswaardig is dat ook om ondersteuning kan worden verzocht in de vorm van een financiële bijdrage (zie box 2.1).

Box 2.1 – Observatie op locatie X

Op locatie X – die bekendstaat als een ontmoetingsplek voor linkse activisten – kunnen mensen periodiek tegen geringe betaling een maaltijd nuttigen. Dit zijn openbare bijeenkomsten. Bij binnenkomst valt ons oog op een flyer van een links-extremistische groepering die oproept tot een tegendemonstratie. Net voordat het eten wordt opgediend,

neemt een van de aanwezigen het woord. Deze persoon vertelt in zowel het Nederlands als het Engels dat degenen die dat willen een van de rondom de G20 aangehouden personen een brief kunnen schrijven ('als steuntje in de rug'). We zien op dat moment al een aantal personen een brief schrijven. Ook benadrukt hij dat de aanwezigen niet moeten vergeten om te doneren. Na het spreken wordt er door iedereen geapplaudisseerd.

Informeren en mobiliseren

Door heel Nederland – maar met name in de Randstad en enkele grotere gemeenten daarbuiten – zijn er verzamelplekken voor personen die zich verbonden voelen met de thema's die in dit onderzoek worden onderscheiden. Hier worden, zo blijkt uit openbronnenonderzoek, onder andere informatieavonden gehouden. Tijdens deze informatieavonden worden aanwezigen geïnformeerd over geplande acties en welke collectieven en groeperingen zich hebben ontwikkeld. Tijdens een van onze observaties werd gesproken over de nasleep van de G20-top in Hamburg (aanhoudingen) en het ondersteunen van daarbij aangehouden verdachten. Daarnaast was expliciet aandacht voor het mobiliseren van mensen voor toekomstige tegendemonstraties. Dit gebeurde in het Engels en het Nederlands. Net als onze observatie bij locatie X werd tevens verzocht om geld te doneren (zie box 2.2).

Box 2.2 – Observatie op locatie Y

Tijdens onze observatie op locatie Y vertelt een van de aanwezigen dat het gevaarlijk is dat 'extreemrechts' de gelegenheid krijgt om in Nederland te protesteren. Een spreker geeft aan dat voorkomen moet worden dat dit ordentelijk verloopt: dat kan immers de basis vormen voor meer protesten, omdat de overheid de openbare orde bij een ordentelijk verloop niet langer als argument kan gebruiken om deze te verbieden. Daarom wordt opgeroepen tot een tegendemonstratie. Acties kunnen ter afstemming bij de spreker of bij groepering [..] – waartoe de spreker, gelet op aanwezige logo's, behoort – worden gemeld. De spreker geeft daarbij aan 'dat er al wel wat te gebeuren staat'. Hiermee ontstaat de indruk dat groepering [..] overzicht wil houden over het geheel aan te houden acties zonder hiervoor formeel verantwoordelijkheid te hoeven dragen.

Links-extremistische groeperingen maken tevens gebruik van het internet om, in ieder geval in eerste aanleg, mensen te informeren. Zo worden onder andere via social media accounts van de betreffende groeperingen anonieme, en dus lastig te verifiëren, ervaringen (met bijvoorbeeld de politie) geplaatst of worden 'live-versla-

gen' van acties (met name tegendemonstraties) bijgehouden. Een intelligencemedewerker van de politie vertelt dat groeperingen ook bekende Nederlanders 'taggen' in berichten op Facebook. Daarmee trachten zij de zichtbaarheid van hun berichten en daarmee hun potentiële bereik te vergroten. Tevens delen zij, zo blijkt ook uit het openbronnenonderzoek, berichten van aanverwante al dan niet links-extremistische groeperingen.

Naming and shaming

Naming and shaming kan in het algemeen worden omschreven als het publiekelijk verspreiden van de naam van een persoon of bedrijf vanwege een als negatief ervaren activiteit. Bij het thema 'Milieu & Dier' zien we dit onder andere terug in het bekendmaken van de namen van bedrijven die in de ogen van de betreffende groepering(en) geen of onvoldoende oog hebben voor het welzijn van dieren of – door de producten of diensten die zij aanbieden – een dergelijke situatie in stand houden. In relatie tot het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' richt de aandacht van links-extremistische groeperingen zich expliciet op (hoge) ambtenaren die betrokken zijn bij het uitzetten van uitgeprocedeerde personen, zo blijkt uit zowel openbronnenonderzoek als gesprekken met veiligheidsprofessionals. Dit wordt gedaan door hun namen en andere persoonsgegevens online te publiceren. Meerdere veiligheidsprofessionals vertellen dat in het verleden ook is geprobeerd om de identiteit van heimelijk werkende politiemedewerkers en informatie over hun privésituatie te achterhalen en verspreiden. Links-extremistische groeperingen richten zich ook op het achterhalen en (online) verspreiden van de identiteit van 'extreemrechtse' personen. Verder is sprake van naming and shaming van bedrijven die bijeenkomsten van ideologische tegenhangers faciliteren. Incidenteel wordt daarbij opgeroepen tot actie tegen deze bedrijven, bijvoorbeeld door deze bedrijven een slechte beoordeling te geven op Google. Het intimiderende karakter van deze tactiek blijkt mede uit een observatie tijdens een demonstratie van een extreemrechtse groepering: de naam van een bedrijf dat deze demonstraties met middelen faciliteert is met een plastic zeil afgedekt om represailles te voorkomen.

Oproepen tot strafbaar gedrag

Links-extremistische groeperingen roepen op verschillende wijzen op tot strafbaar gedrag: in de vorm van flyers, door het plakken van stickers en door het verspreiden van online boodschappen (waaronder downloadbare pamfletten). De vormen van strafbaar gedrag waartoe opgeroepen wordt, lopen uiteen. In de context van 'Milieu & Dier' betreft het onder andere oproepen om tegen betaling beelden te maken van de omstandigheden waarin dieren worden vervoerd en gehuisvest. Om dit te kunnen realiseren zal het veelal echter nodig zijn om de wet te overtreden (bijvoorbeeld door zich illegaal toegang te verschaffen tot stallen). In de context van 'Mensenrechten

& Antifascisme' betreft het onder andere het oproepen tot het verwerpen van en het zich verzetten tegen het gezag van de Nederlandse staat en de partijen die uitvoering geven aan haar beleid (waaronder de politie). Daarnaast wordt geweld tegen ideologische tegenhangers ('nazi's') gebagatelliseerd en aangemoedigd.

Bezettingen, 'sit-ins' en tegendemonstraties

Zichtbare acties in het publieke domein die verder gaan dan 'simpel' demonstreren zijn bezettingen, 'sit-ins' en tegendemonstraties. Bezettingen vinden blijkens openbronnenonderzoek overwegend plaats in relatie tot onderwerpen binnen het thema 'Milieu & Dier'. Rondom bezettingen wordt nadrukkelijker dan bij demonstraties aandacht gevraagd voor een bepaald onderwerp door bijvoorbeeld een deel van een (werk)terrein te bezetten. Dergelijke bezettingen gaan, net als sit-ins, doorgaans niet gepaard met fysiek geweld tegen werknemers of de autoriteiten, zo vertellen meerdere veiligheidsprofessionals. Sit-ins zijn vormen van protest waarbij een groep de toegang tot een gebouw blokkeert (bijvoorbeeld door zich vast te ketenen aan een hek) of zittend een blokkade op de weg vormt. Sit-ins komen onder andere voor rondom tegendemonstraties. Tegendemonstraties brengen echter ook het risico met zich mee dat de openbare orde verstoord raakt.

Het risico op verstoring van de openbare orde rondom tegendemonstraties komt volgens meerdere respondenten met een achtergrond in het handhaven van de openbare orde met name voort uit het feit dat deze niet altijd worden aangemeld ('soms is er helemaal geen contact met linkse groeperingen voorafgaand aan een tegendemonstratie'), toch worden gehouden ondanks een verbod daarop of niet op de daartoe aangewezen locatie plaatsvinden. Rondom tegendemonstraties bestaat het risico op zogenaamd confrontatiegeweld tussen links-extremistische groeperingen – die hiertoe volgens politiemedewerkers soms ook voorverkenningen doen in steden waar tegendemonstraties zullen plaatsvinden – en hun ideologische tegenhangers. De kans op confrontatiegeweld blijkt volgens respondenten in de praktijk dan ook met name samen te hangen met provocerend en zoekend gedrag door aanhangers van links-extremistische groeperingen. Het gebruik van slagwapens en (zwaar) vuurwerk wordt daarbij niet geschuwd, zo blijkt uit verschillende ervaringen van de door ons gesproken operationeel commandanten en ME'ers. Tegendemonstraties vinden uitsluitend plaats in de context van het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'.

Respondenten stellen dat het van het grootste belang voor de openbare orde en veiligheid is om de (gedrags)regels rondom (tegen)demonstraties vooraf helder te communiceren en deze vervolgens ook strikt te handhaven. Een aantal van hen constateert dat de gekozen lijn van het lokaal bestuur – i.c. de gemeente waar een (tegen)demonstratie plaatsvindt – hier niet altijd op aansluit. Dit blijkt enerzijds uit het niet handhaven van de vooraf gemaakte afspraken, en anderzijds uit het steeds

weer toestaan van tegendemonstraties ondanks eerdere incidenten. 'In sommige gevallen weegt het recht tot demonstreren tot op heden zwaarder dan de risico's voor de openbare orde', aldus een van de door ons gesproken operationeel commandanten. Het bewaken van de openbare orde trekt een zware wissel op de politiecapaciteit, waarbij een politiemedewerker het volgende stelt: 'De situatie die we qua inzet hebben om de openbare orde te bewaken rondom tegendemonstraties is gelijk aan hoe we die we in het verleden rondom voetbalwedstrijden hadden.'

Home visits

Personen die volgens actievoerders bijdragen aan fascistisch beleid en/of schending van de mensenrechten, zijn volgens een medewerker van de AIVD thuis bezocht of liepen daarop het risico. Volgens deze respondent zijn de meest voor de hand liggende slachtoffers van zogenaamde home visits eigenaren of medewerkers van bedrijven die meewerken aan het asiel- en migratiebeleid van de Nederlandse overheid, hoge ambtenaren die hier verantwoordelijk voor zijn en lokale bestuurders en/of raadsleden. De bevindingen van het openbronnenonderzoek sluiten hierbij aan: de meeste acties op dit vlak hebben een relatie met de onvrede over de Nederlandse omgang met asielzoekers, zo blijkt uit het via open bronnen verzamelde materiaal. Uit het openbronnenonderzoek blijkt dat ook personen die in de ogen van actievoerders op andere wijze de mensenrechten schenden, het slachtoffer kunnen worden van intimidatie. Het gaat daarbij onder andere om culturele activiteiten die als racistisch of discriminerend ervaren worden (zoals de Sinterklaasviering).

Bij *home visits* worden doorgaans woningen beklad en/of besmeurd (of wordt hiermee gedreigd). Met deze tactiek wordt beoogd de betreffende personen te intimideren. Het vernielen van bedrijfseigendommen – vooral wanneer dit bedrijven treft die meewerken aan het beleid van de Nederlandse overheid – kan in het verlengde hiervan worden bezien. Uit interviews met politiemedewerkers en een medewerker van de AIVD komt naar voren dat personen die zich schuldig maken aan home visits of dergelijke acties ondersteunen, bekend zijn met de opsporingsmogelijkheden van de politie en de AIVD ('veiligheidsbewustzijn') en deze kennis benutten om de pakkans te minimaliseren.

Een dilemma voor links-extremistische groeperingen is de mate waarin zij zich profileren. Enerzijds hebben zij er belang bij om zich naar buiten toe te profileren, bijvoorbeeld om mensen op lokaal niveau te kunnen mobiliseren en acties te claimen. Daar staat tegenover dat zij hiermee het risico lopen dat zij niet langer onder de radar kunnen opereren en in de belangstelling komen te staan van overheidspartijen. Mede om die reden claimen links-extremistische groeperingen home visits en andere sterk intimiderende acties volgens een medewerker van de AIVD niet altijd. Andersom wordt vanuit de overheid niet altijd actief naar de media gecommuni-

ceerd over dergelijke incidenten. Een implicatie daarvan is dat het plaatsvinden van home visits niet per definitie bekend wordt.[2]

Vermogens- en geweldsdelicten

Vanwege de specifieke context waarin confrontatiegeweld en *home visits* plaatsvinden, zijn deze apart vermeld (zie hiervoor). Uit het openbronnenonderzoek komt naar voren dat links-extremistische groeperingen die actief zijn op het gebied van 'Milieu & Dier', met name betrokken zijn bij inbraak en diefstal (bijvoorbeeld wanneer zij dieren bevrijden) of zich schuldig maken aan vernieling. Het openbronnenonderzoek laat verder zien dat, in reactie op het verhuren van woningen aan toeristen, particulier bezit is vernield en vanuit anarchistische hoek bedrijfseigendommen worden beklad.

2.2.1 Extremistisch gedrag naar thema

In tabel 2.3 is op basis van via open bronnen verzamelde informatie een overzicht van thema's en type extremistisch gedrag gemaakt. Uit deze tabel kan worden afgeleid dat binnen het thema 'Milieu & Dier' overwegend sprake is van misdrijven. Misdrijven bestaan met name uit vernielingen, waaronder het saboteren van jachthutten. Het risico op ernstig letsel van anderen wordt daarbij voor lief genomen. Daarnaast is sprake van vermogensmisdrijven door in te breken en dieren los te laten. Het resultaat kan daarbij volgens een respondent bij de politie contrair aan het gestelde doel zijn: ´Zij hebben een hekwerk onklaar gemaakt en dieren bevrijd bij […]. Vier van deze dieren kwamen op de weg terecht en werden aangereden door een lijnbus. Alle vier de dieren overleden hierbij.' Verder kan worden opgemerkt dat voorvallen in relatie tot de openbare orde zich binnen het thema 'Milieu & Dier' beperken tot het weigeren om vorderingen van gezagsdragers in het publieke domein rondom acties (zoals flyeracties) op te volgen. Daarmee is sprake van wezenlijk andere problematiek in vergelijking met openbare orde incidenten die zich voordoen of dreigen te doen rondom de andere drie onderscheiden thema's. In die gevallen bestaat – met name rondom protestsituaties – overwegend het risico op confrontaties met ideologische tegenhangers en/of de politie. Politiemedewerkers die betrokken zijn bij de openbare ordehandhaving stellen dat binnen bepaalde links-extremistische groeperingen sprake is van vergaande handelingen en strategieën om de openbare orde te ontregelen. Hun indruk wordt bevestigd in een door ons geraadpleegde politiemutatie over een links-extremistische groepering die actief is binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'. In deze mutatie, die door een politiemedewerker is opgesteld, staat het volgende: 'Waargenomen werd dat [..], een vooraanstaand lid van groepering [..], een voorverkenning doet in [..], waar [naam extreemrechtse beweging] binnenkort demonstreert. Tijdens demonstraties hebben we contra-observatie waargenomen, compleet met portofoons en camera's.

Ook worden er aantekeningen gemaakt en wordt er druk getelefoneerd door mensen die langs de stoet lopen en zich dan weer laten terugvallen.' Binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' beogen de gepleegde misdrijven een meer directe impact. Dit kan mede worden afgeleid uit het feit dat acties zoals home visits en het publiceren van persoonsgegevens sterker raken aan de persoonlijke levenssfeer van de personen of bedrijven die het doelwit van de actie zijn.

Tabel 2.3 – Overzicht thema's en extremistisch gedrag op basis van open bronnen (2015 t/m juli 2017)

Thema	Openbare orde	Misdrijven	Openbare orde en misdrijven	Anders
Anarchisme	2	2	1	-
Antifascisme & Mensenrechten	6	8	3	1
Milieu & Dier	1	4	-	-
Overig	-	1	-	-

Tabel 2.4 geeft op basis van open bronnen een overzicht weer van personen die namens een links-extremistische groepering spreken en het toepassen van buitenwettelijke middelen gerechtvaardigd achten. Uit deze tabel kan worden afgeleid dat met name op het gebied van 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier' buitenwettelijke middelen als legitiem worden gezien. Uit interviews blijkt echter dat meerdere veiligheidsprofessionals ook het thema 'Anarchisme' in het kader van links-extremisme een belangrijk thema vinden. De belangrijkste reden hiervoor is volgens deze respondenten dat anarchisten de rechtstaat principieel afwijzen, wat volgens een van de bevraagde respondenten in Zuid-Europese landen reeds heeft geleid tot acties die als terrorisme kunnen worden aangemerkt. Een van de door ons gesproken politiemedewerkers geeft aan dat anarchisten die in Nederland veroordeeld worden, de aan hen opgelegde sanctie (bijvoorbeeld het betalen van een geldboete) doorgaans accepteren. Daarbij wordt door dezelfde respondent echter wel een kanttekening geplaatst: 'mogelijk doen zij dit juist om zo weer zo snel mogelijk onder de radar verder te kunnen gaan met hun anarchistische programma'.

Tabel 2.4 – Legitimiteit van buitenwettelijke middelen naar thema op basis van open bronnen (2015 t/m juli 2017)[3]

Thema	Buitenwettelijke middelen gerechtvaardigd	Onbekend
Anarchisme	2	3
Antifascisme & Mensenrechten	12	6
Milieu & Dier	3	2
Overig	0	1
Totaal	**17**	**12**

2.2.2 Context van extremistisch gedrag

De aard van de verzamelde informatie en de methodologische beperkingen daarvan maken het doen van betrouwbare uitspraken over het aantal extremistische en niet-extremistische acties van elke gevonden links-extremistische groepering onmogelijk. Een gevolg daarvan is eveneens dat het niet mogelijk is om een betrouwbaar beeld te schetsen van de relatie tussen bepaalde gebeurtenissen (zoals verkiezingen) en activiteiten van links-extremistische groeperingen.

In algemene zin kan worden geconstateerd dat acties van links-extremistische groeperingen zich vrijwel altijd tegen iets of iemand (een persoon, bedrijf of groep) richten. Acties zijn met andere woorden bijna per definitie reactief van aard, in die zin dat zij een gevolg zijn van een als ongewenst ervaren situatie. Datgene of diegenen die daarvoor verantwoordelijk gehouden worden, zijn vervolgens het mikpunt van acties. Uit het openbronnenonderzoek blijkt dat links-extremistische acties het sterkst naar voren komen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' (zie eerder). Acties zoals tegendemonstraties vinden met name plaats in reactie op door ideologische tegenhangers gehouden demonstraties of toespraken van 'rechtse' politici. In dergelijke gevallen is sprake van individuele gebeurtenissen die als trigger fungeren, maar niet van een overkoepelende context waarbinnen acties kunnen worden geschaard. Anders is dit rondom gemeentelijke, provinciale en landelijke verkiezingen. Hoewel geen uitspraken kunnen worden gedaan over de ontwikkeling in het aantal acties in aanloop naar en tijdens deze verkiezingen, lijkt in dergelijke periodes wel sprake te zijn van een verharding in de aard van links-extremistische acties. Daarbij kan onder andere worden gedacht aan home visits bij verkiesbare politici, het (trachten te) verstoren van politieke bijeenkomsten en het 'ontmoedigen' van geïnteresseerde burgers om politieke bijeenkomsten te bezoeken. Verschillende respondenten van de politie leggen daarbij een relatie met de 'rechtse' achtergrond van de doelwitten (persoon en/of politieke partij) en brengen meer in het algemeen de opkomst van ideologische tegenhangers aan de rechterkant van het politieke spectrum in verband met de opkomst van links-extremistische groeperingen.

2.3 Communicatie

Het beeld dat uit de interviews naar voren komt, is dat sprake is van een groot veiligheidsbewustzijn onder personen die tot links-extremistische groeperingen behoren. Dit vertaalt zich volgens meerdere politiemedewerkers ook in de voorzichtige wijze waarop zij onderling met elkaar communiceren over bijvoorbeeld ophanden zijnde acties. Een medewerkers van de AIVD zegt hierover: 'Je ziet bijvoorbeeld dat ze dan gaan wandelen in een park of op het strand als zij plannen willen doorspreken, zodat het veel lastiger is om hen af te luisteren". Tegenover de wens om zo min mogelijk zichtbaar te zijn, staat de noodzaak om zich te profileren teneinde mensen te kunnen mobiliseren. Uit openbronnenonderzoek en interviews met veiligheidsprofessionals blijkt dat links-extremistische groeperingen of personen die daartoe behoren dit niet alleen doen via columns of opiniebijdragen in landelijke media, maar ook via social media accounts op Facebook en Twitter.

Berichtgeving op sociale media door links-extremistische groeperingen gebeurt, zo blijkt uit openbronnenonderzoek, niet alleen in de Nederlandse taal. Meermaals worden berichten ook in het Duits en het Engels geplaatst. In deze berichten is aandacht voor de aanleiding van op handen zijnde acties, worden mensen opgeroepen hieraan deel te nemen en wordt informatie verstrekt over de wijze waarop mensen een bijdrage aan acties kunnen leveren. Hieruit kan worden afgeleid dat links-extremistische groeperingen social media gebruiken om een internationaal publiek te mobiliseren. In het verlengde daarvan besteden zij via social media aandacht aan de resultaten van acties. Een respondent van de AIVD merkt daarbij op dat dit niet altijd gerechtvaardigd is: 'Soms weten we dat een bepaalde groepering en de personen die daartoe behoren, de betreffende actie niet gepleegd hebben. Zij claimen deze dan toch. Mogelijk willen zij zo hun eigen zichtbaarheid vergroten.'

Om de wijze waarop via social media gecommuniceerd wordt nader in beeld te brengen, is hierop in algemene zin ingegaan in interviews met respondenten en is de activiteit op social media accounts van links-extremistische groeperingen voorafgaand aan, tijdens en na afloop van een drietal gebeurtenissen in beeld gebracht. De drie geselecteerde gebeurtenissen betreffen de onlusten tijdens de G20 in Hamburg (Duitsland), een tegendemonstratie in een Nederlandse gemeente en een demonstratie tijdens een toespraak van een politicus. Aanvullend is een vergelijking gemaakt met de berichtgeving over deze gebeurtenissen in traditionele media. In de volgende alinea's gaan we nader op de doelen van social mediagebruik en de werkwijze in.

Doelen van social mediagebruik

Uit het verzamelde onderzoeksmateriaal (zie paragraaf 1.4.6) kan worden afgeleid dat het gebruik van social media accounts verschillende doelen dient. In relatie tot de geselecteerde casus blijkt dat in twee gevallen reeds ruime tijd voorafgaand aan de daadwerkelijke acties wordt gecommuniceerd over de voorbereidingen daarvan.

Daarbij kan onder andere worden gedacht aan informatie over voorwaarden waaronder acties mogen plaatsvinden en details over de demonstratie van ideologische tegenhangers. In het verlengde wordt getracht deelnemers aan deze acties te mobiliseren, onder andere door te wijzen op de mogelijkheid zich via e-mail voor (bus) vervoer aan te melden.

Niet alleen voorafgaand aan maar ook tijdens acties wordt in de geselecteerde casus gebruikgemaakt van social media. Allereerst om deelnemers te informeren over bijvoorbeeld de aanwezigheid van 'extreemrechtse' sympathisanten (aantal, locatie) maar ook over de inzet en aanwezigheid van de politie (middelen, locatie) en het plaatsvinden van arrestaties. Dit wordt niet alleen in de vorm van tekst gedaan, maar ook in de vorm van foto- en beeldmateriaal die via social media accounts worden verspreid. Op deze wijze wordt bewerkstelligd dat alle geïnteresseerden continu op de hoogte zijn van de uitvoering van acties. Daarnaast lijken social media te worden benut om deelnemers aan (tegen)demonstraties aan te sturen. In een van de bestudeerde casus wordt bijvoorbeeld ten onrechte gesteld dat een tegendemonstratie op de daartoe aangewezen plek – enkele kilometers bij een demonstratie van 'de tegenpartij' vandaan – geen doorgang zal vinden. Dit 'feit' wordt vervolgens aangegrepen een tegendemonstratie te houden op de locatie waar ideologische tegenhangers demonstreren en mensen op te roepen naar die plek te komen.

Uit de bestudeerde casus komt tot slot naar voren dat, na afloop van acties, links naar uitgebreide(re) verslagen en film- en fotomateriaal worden gedeeld via social media. Het film- en fotomateriaal betreft niet alleen de acties zelf, maar ook een beschrijving van bij 'de tegenpartij' aanwezige personen met naam en toenaam.

Werkwijze: framing en desinformatie

Het ontstaan van een wij-zij perspectief geldt als een belangrijke risicofactor voor groepsgeweld (Adang, 2011). Social media berichtgeving in relatie tot de bestudeerde casus laat voorafgaand aan acties al indicaties van een aanwezig wij-zij perspectief zien dat zich laat samenvatten als 'als je niet voor ons bent, ben je tegen ons'. Daarbij worden zowel overheidspartijen als ideologische tegenhangers waarop de tegendemonstratie zich richt als tegenstander geframed. Dit blijkt onder andere uit het gebruik van termen als "nazi's" en "terroristen" en het verwijzen naar het optreden van de politie als per definitie repressief. Zowel gemeente als politie krijgen daarnaast het verwijt dat zij samenwerken met ideologische tegenhangers omdat zij de betreffende demonstratie toestaan c.q. faciliteren.

Traditionele media berichten in verhouding tot de links-extremistische groeperingen zelf in beperkte mate over op handen zijnde acties en het verloop daarvan, zo blijkt uit twee van de drie bestudeerde casus. Daarbij wordt in de traditionele media in algemene zin (kort) stilgestaan bij de context waarin het eventueel tot acties kan komen (zoals een tegendemonstratie) en welke implicaties dit kan heb-

ben voor de openbare orde en veiligheid, terwijl via social media accounts van links-extremistische groeperingen veel gedetailleerder over de op handen zijnde acties wordt bericht. In de traditionele media is derhalve met name aandacht voor de impact van acties (of de afwezigheid daarvan). Daarbij blijkt sprake van een verschil in berichtgeving door traditionele media en berichtgeving op social media accounts van links-extremistische bewegingen. In relatie tot de gebeurtenissen in Hamburg spreken de traditionele landelijke media bijvoorbeeld over 'zware rellen' en het 'terroriseren' van de stad door links-extremisten. In de berichtgeving klinkt verontwaardiging over het gepleegde geweld en de daarmee gepaard gaande vernielingen door. Op de bestudeerde sociale media en fora van links-extremistische groeperingen klinkt een heel ander geluid: het geweld werd uitgelokt door de politie en het door de politie toegepaste geweld was buitenproportioneel van aard. Bovendien wordt het geweld voor een deel gerechtvaardigd geacht door de 'provocerende' locatie waar de G20-top plaatsvond, namelijk in een als linksgeoriënteerd bekend staande wijk. Tegenover deze rechtvaardigingen is overwegend aandacht voor de successen van de acties en niet zozeer voor het menselijk leed en de schade die deze tot gevolg hebben gehad. Solidariteit wordt uitgesproken voor rondom deze acties aangehouden personen, waarbij de aanhoudingen en latere veroordelingen vooral in de context van repressie worden geduid. Uit de beschikbare bronnen blijkt dan ook dat social media en internet mede worden ingezet om gewelddadig handelen te bagatelliseren of te rechtvaardigen, waarbij nadrukkelijk een wij-zij tegenstelling wordt gecreëerd tussen de actievoerders en de politie c.q. de overheid.

Getuige interviews met veiligheidsprofessionals worden social media in aanvulling op gedrukte tekst gebruikt om gekleurde informatie te verspreiden ('oude tactieken, nieuwe technieken'). Meerdere respondenten stellen in zijn algemeenheid dat onder andere desinformatie verspreid wordt over de achtergrond van geweldsincidenten die hebben plaatsgevonden, zoals confrontaties met ideologische tegenhangers of de politie. Een medewerker van de politie zegt hierover: 'Ze (links-extremisten, red.) provoceren en als daar op een bepaalde wijze op wordt gereageerd, gaat de camera lopen. Dat beeldmateriaal wordt vervolgens online geplaatst.' Gekleurde informatie wordt niet alleen benut om tegenpartijen in diskrediet te brengen, maar ook om het eigen belang groter voor te doen dan het daadwerkelijk is. De lezing van links-extremistische groeperingen zelf over het aantal aanwezige personen klopt volgens meerdere veiligheidsprofessionals vrijwel nooit. We vinden bevestiging voor deze stellingname in eigen observaties rond een van de bestudeerde casus. Rondom deze casus wordt vanuit een links-extremistische groepering gesproken over een in aantal groeiende groep demonstranten ten tijde van de demonstratie; uit waarnemingen van de onderzoekers – die bij de betref-

fende demonstratie aanwezig waren – en uit interviews met veiligheidsprofessionals die tevens waarnemingen hebben gedaan, blijkt dat daarvan in het geheel geen sprake is geweest. In traditionele (regionale) media die over deze casus berichten, wordt eveneens niet stilgestaan bij de grootte van de groep demonstranten vanuit extreemlinkse zijde of blijkt uit een enkele zin dat de aanwezige groep zeer beperkt in omvang is geweest.

2.4 Aanhangers van links-extremistische groeperingen

In overleg met DLIO zijn de mutaties van vijftien aandachtspersonen geraadpleegd. Deze vijftien aandachtspersonen zijn gemiddeld 39 jaar oud en zijn overwegend (n=11) de leeftijd van 30 gepasseerd. De geraadpleegde politiedocumentatie bevat in zeer beperkte mate aanvullende informatie over gedrag en achtergrond-kenmerken (houding, psychosociaal profiel) van deze personen. Van drie personen wordt duidelijk dat zij rondom demonstraties meermaals voorbereid zijn op een gewelddadige confrontatie. Dit blijkt onder andere uit het dragen van verharde/beschermende motorhandschoenen, het bij zich dragen van (zwaar) vuurwerk en/of het opruien van mededemonstranten. Een anti-overheidshouding komt bij twee van deze vijftien personen expliciet naar voren. Van de vijftien aandachtspersonen is over drie andere personen enige achtergrondinformatie gevonden in de politie-registraties. Bij deze personen zijn indicaties aanwezig van psychische problematiek, die onder andere bestaat uit suïcideneigingen en -pogingen, automutilatie, agressieproblematiek en stoornissen in het autistisch spectrum. In het verlengde daarvan worden ook schulden, verslaving en het ontbreken van een vaste woon- of verblijfplaats genoemd.

In de mutaties van de door DLIO als aandachtspersoon aangemerkte personen, zijn de namen gevonden van 167 personen die in relatie tot een links-extremistische groepering worden genoemd. Dit maakt het mogelijk om aanvullende analyses te doen voor een totaal van 182 personen. In tabel 2.5 staat weergegeven hoeveel unieke personen – op basis van de bij de politie geraadpleegde documentatie – zich aan de onderscheiden thema's verbinden. Hieruit kan worden afgeleid dat met name onderwerpen binnen de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier' vertegenwoordigd zijn. In tegenstelling tot de bevindingen uit het openbronnenonderzoek, laat de politiedocumentatie bovendien een samenhang zien tussen de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier'.

Tabel 2.5 – Overzicht van thema's en het aantal personen dat zich daarbinnen profileert (n=182)

Thema	Aantal personen4	Aandachtspersonen DLIO
Anarchisme	9	-
Antifascisme & Mensenrechten	142	12
Milieu & Dier	39	4
Overig	-	-

In tabel 2.6 staat op basis van bij de politie geraadpleegde informatie een aantal demografische kenmerken weergegeven van personen die worden geassocieerd met links-extremistische groeperingen. Uit deze tabel blijkt dat meer dan de helft (56%) tussen de 25 en 40 jaar oud is en dat een derde (33%) minimaal veertig jaar oud is. Verder betreft het overwegend mannen (71%) en personen die in Nederland geboren zijn (79%). Van aanmerkelijke verschillen op het gebied van de verschillende onderscheiden thema's is op deze punten geen sprake. Wel valt op dat driekwart van de 28 personen die in het buitenland geboren zijn, zich profileert op het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'.

Tabel 2.6 – Demografische kenmerken (leeftijd, geslacht, geboorteland) van personen die worden geassocieerd met links-extremistische groeperingen (n=182)

Thema	Aantal personen (n)	%
Leeftijd in 2017		
<18	2	1
18 t/m 24	17	9
25 t/m 29	40	22
30 t/m 39	62	34
40 t/m 49	18	10
50+	41	23
Onbekend	2	1
Geslacht		
Man	129	71
Vrouw	51	28
Onbekend	2	1
Geboorteland		
Nederland	144	79
Buiten Nederland	28	15
Onbekend	12	7

Tien van de 167 aanvullend gevonden personen laten blijkens de geraadpleegde politiemutaties sterk anti-overheidsgedrag zien, zoeken de confrontatie zoeken of zijn daarop voorbereid. Deze tien personen zijn gemiddeld 28 jaar oud, waarbij 7 personen zich nog in hun twintiger jaren bevinden. Zij zijn daarmee aanmerkelijk jonger dan de vijftien bestudeerde aandachtspersonen (zie eerder).[5] Een van deze tien personen heeft rondom demonstraties geweld gepleegd tegen een politieagent en staat in het buitenland als ongewenst persoon geregistreerd vanwege diens extremistische gedrag. Andere voorbeelden van antioverheidsgedrag die binnen deze groep voorkomen, zijn het weigeren mee te werken aan een verkeerscontrole van de politie, het opsteken van een middelvinger naar de politie, het gebruiken van geweld tegen de politie en het verspreiden van documenten waarin wordt opgeroepen tot rellen. Voorbeelden van gedragingen die wijzen op het zoeken naar of voorbereid zijn op een confrontatie, zijn: verwijzingen naar het behoren tot het black block (een onderdeel van een groepering dat bekend staat om het gewelddadige gedrag rondom demonstraties), het dragen van zwarte en gezichtsbedekkende kleding (sjaals, capuchons) en het bij zich dragen van motorhandschoenen met verstevigde knokkels. Tevens wordt verwezen naar opruiend gedrag richting ideologische tegenhangers, waarbij gebruikgemaakt wordt van een perspas om bij hen in de buurt te kunnen komen.

De bevindingen op basis van politiedata suggereren dat de personen die reeds lang actief zijn binnen het linksactivisme en -extremisme in beeld zijn, maar dat zicht op jongere links-extremisten (nog) ten dele ontbreekt. In interviews met politiemedewerkers op het gebied van intelligence en van DLIO wordt deze bevinding onderschreven. Een reden die een respondent daarvoor aandraagt, is dat deze personen er alles aan doen om, wanneer zij aangehouden worden, identificatie te belemmeren (bijvoorbeeld door hars op de vingertoppen aan te brengen en geen identiteitspapieren bij zich te dragen). Voor zowel de 'nieuwe aanwas' als reeds bekende links-extremistische personen geldt volgens een politiemedewerker dat relatief weinig bekend is over de achtergrondkenmerken van links-extremisten. Dit is een gevolg van het feit dat informatie verspreid aanwezig is en door een gebrek aan capaciteit, waardoor nog geen uitgebreide persoonsdossiers zijn opgesteld. Daarmee is onvoldoende inzichtelijk welke factoren van invloed zijn op het gedrag van links-extremistische personen. Met het ontbreken van uitgebreide persoonsdossiers blijft ook grotendeels onbekend wie acties op welke wijze financiert, hoe proceskosten (juridische bijstand) worden voldaan en hoe het netwerk tussen personen en groeperingen in elkaar steekt.

2.5 Opsporing en vervolging

In de regel start het opsporingsproces wanneer aangifte wordt gedaan van een strafbaar feit. Bekeken wordt vervolgens of opsporings- en daderindicaties aanwezig zijn en of de aangifte een geprioriteerd feit betreft. De zaken waarbij hiervan sprake is, vormen de werkvoorraad van de recherche. De recherche bepaalt vervolgens welke opsporingshandelingen moeten worden uitgevoerd en geeft hieraan uitvoering in de vorm van een opsporingsonderzoek. Na het afronden daarvan krijgt de aangever een terugkoppeling. De inrichting van het rechercheproces betekent dat de politie bij de vervolging van strafbare feiten keuzes moet maken op basis van opsporingsindicaties, bewijsbaarheid en ernst van het betreffende feit. Daarnaast speelt vanzelfsprekend de beschikbare capaciteit een rol (Kouwenhoven, Morée & Van Beers, 2010).

In de praktijk worden (vrijwel) geen opsporingsonderzoeken verricht naar strafbare feiten die zijn gepleegd door links-extremistische groeperingen. Dit komt mede door het ontbreken van opsporingsindicaties en de daarmee lastige bewijsbaarheid van strafbare gedragingen. Een van de door ons gesproken respondenten geeft aan dat het veiligheidsbewustzijn van personen die tot dergelijke groeperingen behoren, hierbij een rol speelt. Door hun identieke kleding – vaak van een donkere kleur – en het dragen van gezichtsbedekking kunnen individuen niet zonder meer worden geïdentificeerd, ook niet als camerabeelden aanwezig zijn. Het is hierdoor vrijwel niet vast te stellen wie precies welk strafbaar feit heeft gepleegd. Daarnaast speelt mee dat informatie die binnen de AIVD aanwezig is, niet altijd met de politie kan worden gedeeld ten behoeve van de opsporing (bijvoorbeeld omdat subjecten dan weten dat zij in de belangstelling van de AIVD staan). Een implicatie daarvan is dat acties van links-extremistische groeperingen vrijwel niet tot strafprocessen leiden en daarmee veelal onbestraft blijven (straffeloosheid van wetsovertredend gedrag). Bovendien blijft daarmee grotendeels onbekend hoe groot de impact van acties op slachtoffers en de democratische rechtsorde kan zijn, wat ook blijkt uit het gegeven dat de meerderheid van de bevraagde veiligheidsprofessionals links-extremisme overwegend als openbare ordeproblematiek aanmerkt.

Box 2.7 – Korte inhoudelijke duiding van gevoerde zaken

Zaak 1: Wanneer een burgemeester toestemming geeft voor een demonstratie van een ideologisch tegenhanger, wordt vanuit linkse groeperingen opgeroepen tot actie, onder andere in de vorm van een tegendemonstratie. De verdachte maakt deel uit van een groep die zich verzamelt op de afgesproken locatie.

Zaak 2: Bij een Sinterklaasintocht wordt gedemonstreerd tegen de figuur Zwarte Piet. Dit gebeurt op een locatie die de burgemeester vooraf verboden heeft. De verdachte maakt deel uit van een groep die spandoeken en T-shirts draagt met teksten als 'Zwarte Piet Niet'. De verdachte wordt aangehouden voor het verstoren van de openbare orde. Tijdens de aanhouding verzet de verdachte zich.

Zaak 3: Twee personen worden aangehouden rondom een door de burgemeester toegestane demonstratie van Pegida. Aanleiding voor de aanhoudingen zijn het dragen van een spandoek en het roepen van leuzen.

Zaak 4: In 2016 demonstreert Pegida met toestemming van de burgemeester in een Nederlandse gemeente. Vanuit linkse groeperingen wordt opgeroepen tot actie, onder andere in de vorm van een tegendemonstratie. De verdachte maakt deel uit van een groep die gehoor geeft aan deze oproep en draagt gezichtsbedekkende kleding. Bovendien heeft deze twee zelfgemaakte rookbommen bij zich.

Zaak 5: Bij een niet-toegestane demonstratie tegen het kraakverbod wordt de verdachte aangehouden. Hij draagt op het moment van zijn aanhouding knie- en armbeschermers en zwarte kleding en heeft zijn gezicht bedekt.

Zaak 6: Een verdachte wordt ervan beschuldigd te hebben opgeruid tot geweld tegen het openbaar gezag. In de strafzaak wordt beoordeeld in hoeverre de door verdachte gebezigde teksten als opruiing kunnen worden aangemerkt.

Zaak 7: Verdachte behoort tot een groepering die actief is op het gebied van 'Milieu & Dier'. Rond een bijeenkomst maakt deze zich schuldig aan belediging van een ambtenaar in functie en het niet voldoen aan een vordering van de politie. Bij de Hoge Raad wordt de vervolgingsbeslissing van het OM betwist.

Gevoerde strafzaken

Strafvervolging vindt plaats op basis van overtreding van uiteenlopende wet- en regelgeving. Niet alleen overtredingen van het Wetboek van Strafrecht (WvS) maar ook overtredingen van de Wet Openbare Manifestaties (WOM) – die regels bevat voor het houden van betogingen, vergaderingen en religieus-levensbeschouwelijke samenkomsten op openbare plaatsen – worden strafrechtelijk vervolgd. Daarnaast vindt vervolging plaats voor overtredingen van de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), waarin voor alle burgers geldende regels zijn vastgelegd. Uiteindelijk zijn gerechtelijke uitspraken in zeven zaken bekeken (zie box 2.7).

Uit de bestudeerde casus blijkt dat vervolging overwegend plaatsvindt vanwege gedragingen die raken aan de openbare orde. Het kan daarbij gaan om het daadwerkelijk verstoren van de openbare orde dan wel het dreigen te verstoren daarvan, waardoor de politie zich genoodzaakt ziet om in te grijpen. Dit impliceert dat personen veelal vanwege hetzelfde type gedrag worden vervolgd, hoewel de vervolging zelf uiteenlopende juridische grondslagen kent. Vanuit het WvS gaat het daarbij om het opzettelijk verstoren van een openbare vergadering of betoging (art. 144 Sr). Vanuit de WOM betreft het het houden van demonstraties zonder dat daarvan vooraf kennisgegeven is (art. 11 WOM). Vanuit de APV gaat het om overtredingen van andere bepalingen, waaronder het overtreden van het samenscholingsverbod. Concreet betekent dit dat veelal tot vervolging wordt overgegaan wanneer personen de wet overtreden door samen te komen op niet toegestane locaties of de orde (dreigen te) verstoren door specifieke gedragingen, waaronder het dragen van gezichtsbedekkende kleding. Uit de bestudeerde casus blijkt dat zij zich aan dergelijk gedrag schuldig maken in de context van tegendemonstraties – bedoeld om ideologische tegenhangers dwars te zitten – en demonstraties tegen wet- en regelgeving of specifieke fenomenen (zoals Zwarte Piet). Bij aanhoudingen, die veelal op heterdaad plaatsvinden, kan ook sprake zijn van verzet. Dit is eveneens een strafbaar feit (art. 180 Sr). In een casus – die daarmee een uitzondering vormt – is sprake van opruiing tegen het openbaar gezag.

Van de zeven strafzaken mondden er vier (zaak, 1, 2, 3 en 5) uit in vrijspraak. Hoewel in twee zaken (2, 3) wel indicaties bestonden voor een (dreigende) verstoring van de openbare orde – in de vorm van het dragen van gezichtsbedekkende kleding, het schreeuwen van bepaalde leuzen en het bij zich dragen van spandoeken met specifieke teksten – achtte de rechter deze onvoldoende om tot schuldigverklaring over te gaan. In de andere casus acht de rechter het door de politie ingezette middel te zwaar en daarmee onrechtmatig (zaak 1) of wordt het besluit van de burgemeester om beperkingen op te leggen aan demonstranten als onrechtmatig beoordeeld (zaak 5). In de overige drie zaken heeft de rechter de verdachte(n) schuldig bevonden. Dit heeft geleid tot een gedragsaanwijzing in de vorm van een meldplicht (zaak 4) en een gevangenisstraf (zaak 6). In zaak zeven leidt de uitspraak, na een hoger beroep en cassatie, tot een geldboete.

Eindnoten

1. Om die reden hanteren we hierna de combinatiecategorie 'Antifascisme & Mensenrechten'.
2. Dit geldt mogelijk ook voor andere buitenwettelijke acties. Daarover hebben respondenten zich echter niet expliciet uitgelaten.
3. Het totaal telt op tot 29 groeperingen, omdat twee groeperingen zich op twee thema's profileren.
4. Omdat zes personen actief blijken binnen twee thema's en een persoon binnen drie, telt het totaal op tot 190.
5. Niet uitgesloten is dat een aantal van deze personen (inmiddels) tot de aandachtspersonen van de DLIO behoren.

3 Organisatie en relaties

In dit hoofdstuk staan we stil bij de wijze waarop links-extremistische groeperingen georganiseerd zijn en, indien sprake is van onderlinge samenhang tussen links-extremistische groeperingen, hoe deze samenhang eruit ziet. We besteden in het verlengde daarvan ook aandacht aan de relaties van links-extremistische groeperingen met het buitenland.

3.1 Onderlinge samenhang

De geraadpleegde open bronnen en politie-informatie over links-extremistische personen en groeperingen geven zicht op onderlinge relaties tussen de 27 door ons gevonden links-extremistische groeperingen onderling en hun relaties met groeperingen die op basis van het verzamelde materiaal niet als extremistisch konden worden aangemerkt (hierna: niet-extremistische groeperingen). De bevindingen van de analyse brengen in beeld of links-extremistische groeperingen onderling met elkaar in verband kunnen worden gebracht en in hoeverre sprake is van onderlinge samenhang met groeperingen die niet als extremistisch aangemerkt kunnen worden. In de volgende subparagrafen beschrijven we de onderlinge samenhang van de gevonden links-extremistische groeperingen. Eerst doen we dit naar onderscheiden thema, daarna voor alle gevonden links-extremistische groeperingen ongeacht het thema of de thema's waarop deze zich profileren. We beperken ons hier, gelet op het aantal bij een thema horende groeperingen, tot de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier'. De belangrijkste reden daarvoor is dat via het openbronnenonderzoek binnen deze thema's voldoende groeperingen zijn gevonden die als extremistisch aangemerkt kunnen worden.

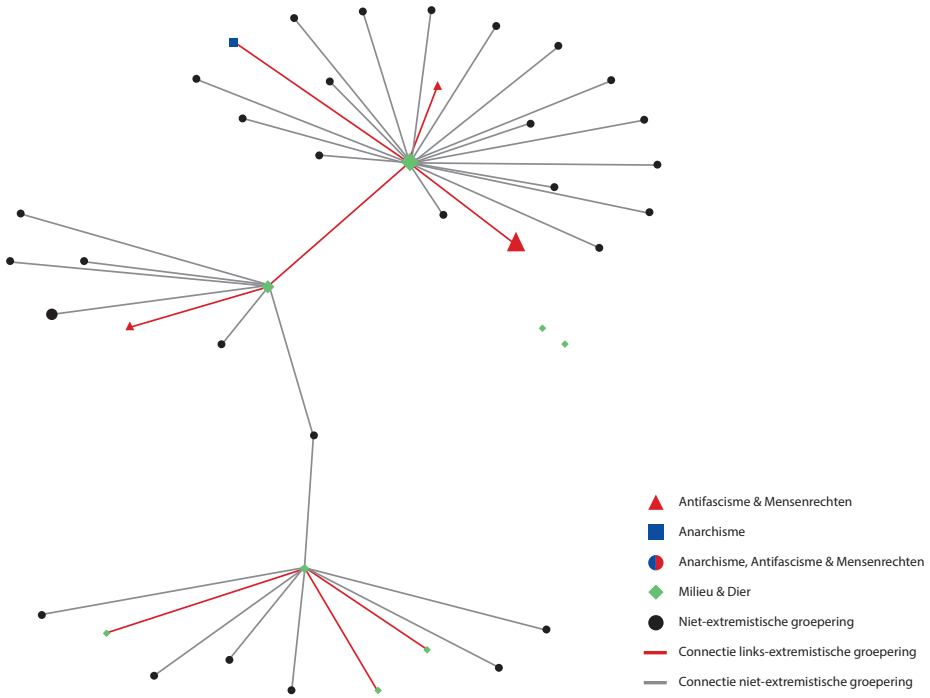
3.1.1 Onderlinge samenhang binnen thema's

De AIVD (2013) signaleert een overlap tussen activisme en extremisme. Dit betekent dat groeperingen en/of personen zowel binnen als buiten de kaders van de

wet kunnen opereren. De bevindingen uit de door ons uitgevoerde netwerkanalyse sluiten hierbij aan. Dit geldt zowel voor de groeperingen binnen het thema 'Milieu & Dier' als voor de groeperingen die zich profileren op het gebied van 'Antifascisme & Mensenrechten'.

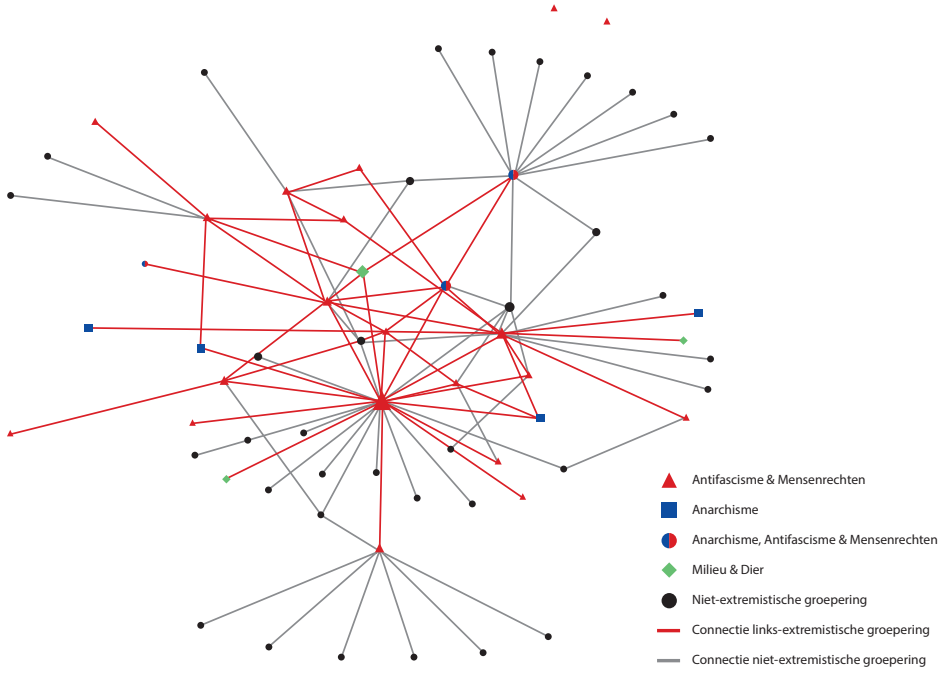
Figuur 3.1 laat zien dat drie links-extremistische groeperingen binnen het thema 'Milieu & Dier' relaties onderhouden met niet-extremistische groeperingen. Daarbij vallen verschillende zaken op. Allereerst is dat het aantal (n=28) niet-extremistische groeperingen waarmee sociale relaties bestaan. Daarnaast is het opvallend dat vrijwel geen overlap bestaat in sociale relaties. Met andere woorden: van onderlinge samenhang tussen links-extremistische groeperingen binnen het thema 'Milieu & Dier' is in beperkte mate sprake. Dit wordt ook geïllustreerd door het feit dat twee van de vijf links-extremistische groeperingen binnen dit thema een gelegenheidsnaam gebruiken. De bevindingen van de netwerkanalyse passen tevens in de notie dat sprake is van ontzuiling (zie hoofdstuk 1). Figuur 3.1 laat bijvoorbeeld zien dat links-extremistische groeperingen binnen dit thema in contact staan met links-extremistische groeperingen binnen de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Anarchisme'.

Figuur 3.1 – Onderlinge samenhang binnen het thema 'Milieu & Dier'

Figuur 3.2 geeft de onderlinge samenhang weer tussen door ons als links-extremistisch aangemerkte groeperingen die zich (mede) profileren op het gebied van 'Antifascisme & Mensenrechten'. De onderlinge samenhang van links-extremistische groeperingen binnen dit thema is, zo kan uit deze figuur worden afgeleid, sterker dan binnen het thema 'Milieu & Dier'. Er zijn enkele links-extremistische groeperingen die een centrale rol vervullen, wat blijkt uit een relatief hoog aantal relaties met zowel andere links-extremistische als niet-extremistische groeperingen. De meest centrale bewegingen profileren zich, zo blijkt uit zowel het openbronnenonderzoek als politie-informatie, ook het meest prominent binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'. Net als binnen het thema 'Milieu & Dier' is sprake van een grote verscheidenheid aan niet-extremistische groeperingen binnen het gehele netwerk, wat ook hier het grensvlak tussen activisme enerzijds en extremisme anderzijds illustreert. De ontzuiling zoals geconstateerd door de AIVD (2013) is ook hier terug te zien, aangezien relaties met zowel anarchistische groeperingen als groeperingen binnen de thema's 'Milieu & Dier' bestaan.

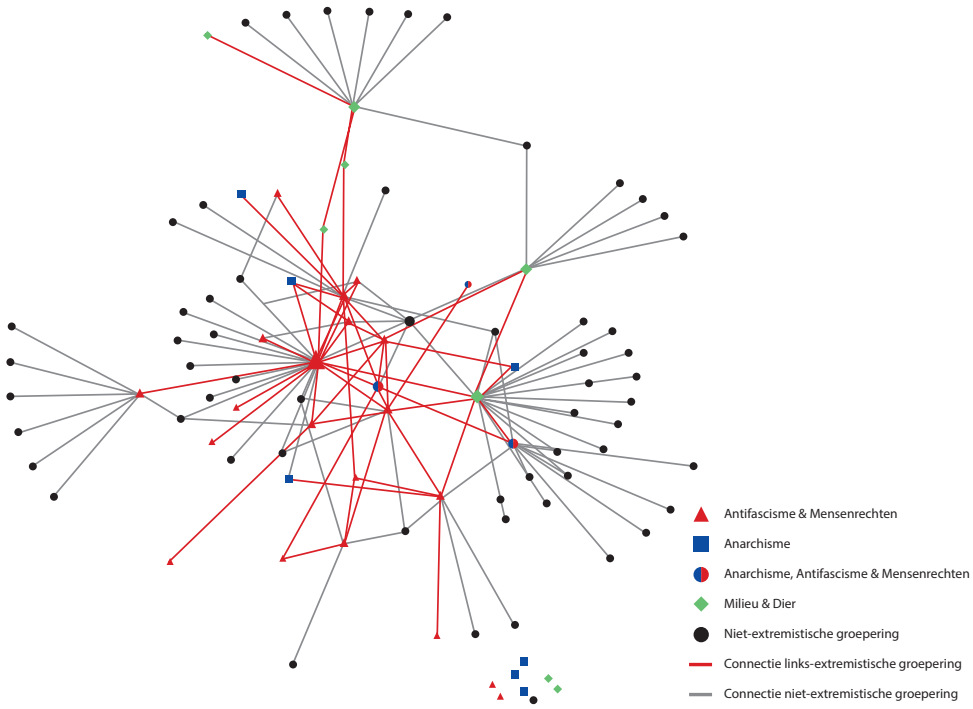
Figuur 3.2 – Onderlinge samenhang binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten'

3.1.2 Onderlinge samenhang in totaliteit

Om de ontzuiling binnen thema's nader te illustreren, zijn ook de relaties van alle 27 door ons gevonden links-extremistische groeperingen in beeld gebracht. Figuur 3.3 bevestigt de sterke vertegenwoordiging van groeperingen op het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' binnen het links-extremistische landschap en de ontzuiling die met name met dit thema in verband kan worden gebracht. Dit thema kan op dit moment derhalve als epicentrum van het links-extremisme worden aangemerkt. Op deze en andere thema's wordt overwegend in samenwerking met andere al dan niet links-extremistische groeperingen samengewerkt. De bevindingen van de netwerkanalyse hebben verschillende implicaties. Allereerst suggereert dit dat personen die verantwoordelijk zijn voor links-extremistische acties, zich als activistisch kunnen profileren en daarmee in potentie een gesprekspartner kunnen zijn voor de overheid. Ten tweede betekent dit dat, in ieder geval in theorie, sprake kan zijn van personen die vanuit activistische bewegingen doorstromen richting het extremisme (fluïde netwerken). Gelet op de over personen verzamelde informatie (zie hoofdstuk 2) is het echter niet mogelijk om hier sluitende uitspraken over te doen.

Figuur 3.3 – Onderlinge samenhang van links-extremistische groeperingen

De informatie uit de netwerkanalyse is grotendeels overeenkomstig met de bevindingen uit de interviews, waarbij volgens respondenten het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' de boventoon voert. Een van onze respondenten, die werkzaam is op het gebied van intelligence, illustreert de geconstateerde ontzuiling als volgt: 'Personen die in het verleden in beeld kwamen vanuit het thema 'Anarchisme', zijn niet langer in beeld of voeren actie op onderwerpen die binnen 'Antifascisme & Mensenrechten' vallen.' Tegelijkertijd plaatsen meerdere respondenten daarbij de kanttekening dat acties vanuit het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' ook in bredere zin moeten worden beschouwd. Een van de door ons gesproken politiemedewerkers wijst daarbij op de sterke anti-overheidshouding bij een deel van de hem bekende links-extremisten en de groeperingen waartoe zij behoren.

3.2 Organisatie van links-extremistische groeperingen

Door ons gesproken veiligheidsprofessionals beschouwen activisme en extremisme als aspecten die in het verlengde van elkaar liggen, en benoemen tevens dat de ene links-extremistische groepering meer bereid is tot geweld dan de ander. Dit is onder andere afhankelijk van de personen die deel uitmaken van deze groeperingen. De grootte van de groeperingen die het sterkst tot geweld bereid zijn, is volgens hen met vijf tot zes personen doorgaans beperkt. In dat kader wordt er ook wel gesproken over een piramide-model, waarbij de meerderheid van groeperingen en personen als activistisch kan worden aangemerkt met een kleine extremistische top.

Meerdere van onze respondenten stellen dat binnen links-extremistische groeperingen sprake is van een (informele) hiërarchie: personen die hun sporen in de afgelopen jaren verdiend hebben, zetten de lijnen uit en bepalen wat er gebeurt. Sommige groeperingen en personen fungeren daarbij als een schakel tussen activisme en extremisme, wat de mogelijkheid biedt om snel veel personen te kunnen mobiliseren. Waar volgens een politiemedewerker in het verleden bij wijze van spreken iedere universiteitsstad wel een links centrum had waar de nieuwe aanwas aanwezig was en gemobiliseerd kon worden, beperkt zich dit nu tot enkele plekken. Bovendien heeft een aantal (informele) leiders en aanjagers gaandeweg het activisme vaarwel gezegd. Een van onze respondenten die in het verleden actief is geweest in de linkse scene zegt hierover: 'Het is een ontwikkelingsproces. Na een bepaalde levensfase zoeken de meeste personen weer wat anders. Veel mensen van vroeger hebben nu ook gewoon een nette baan.' Degenen die actie blijven voeren, worden daarbij door een medewerker van de AIVD omschreven als mensen die jarenlang actief blijven, ontzettend verbeten zijn in hun verzet en blijven doorgaan. Vanuit de openbare ordehandhaving stellen meerdere politiemedewerkers dat het aantal aanwezigen een van de eerste aandachtspunten is waarmee rekening gehouden wordt bij het inschatten van de risico's die tegendemonstraties met zich meebrengen en

bij het opstellen van scenario's. Ook wijzen zij op de (informele) hiërarchie binnen links-extremistische groeperingen. 'Er is veel hiërarchie. Het is dus goed om voorafgaand te weten of bepaalde personen wel of niet bij een bepaalde demonstratie aanwezig zullen zijn. Gericht optreden tegen deze personen is in het verleden zeer behulpzaam geweest bij het handhaven van de openbare orde.'

In een aantal gevallen is door politiemedewerkers en een medewerker van de AIVD waargenomen dat personen extremistische acties wel willen faciliteren, maar niet willen uitvoeren. In het geval van home visits kan dit bijvoorbeeld betekenen dat iemand wel een voorverkenning bij een woning wil doen, maar daar niet daadwerkelijk vernielingen wil plegen of brand wil stichten. Het gevaar dat meerdere respondenten in dergelijke acties zien is – los van de acties zelf en de impact daarvan – dat 'personen daarmee feitelijk aangeven het systeem waarvan ze deel uitmaken niet (meer) te onderschrijven'. Een tweetal veiligheidsprofessionals geeft daarbij aan dat een aantal personen dat in het verleden betrokken is geweest bij het faciliteren van extremistische acties, zich uiteindelijk heeft doorontwikkeld richting het daadwerkelijk uitvoeren daarvan.

3.3 Relatie met het buitenland

Om een beeld te krijgen van het linkse landschap in de ons omringende landen (i.c. België en Duitsland) is gebruikgemaakt van mediabronnen. Aanvullend is een schriftelijke reactie van de Duitse politie op door ons gestelde vragen gebruikt. Uit de geraadpleegde media komt naar voren dat linksextremisme sinds de grootschalige rellen rondom de G20-top in Hamburg nadrukkelijker in de belangstelling van Duitse (en internationale) media is komen te staan. Tot die tijd is in Duitsland met name aandacht geweest voor rechtsextremisme. Gelet op door de Duitse overheid gepubliceerde cijfers over de ontwikkeling van het aantal politiek gemotiveerde incidenten in 2015 is het de vraag in hoeverre deze eenzijdige focus terecht is. Zo blijkt de links-extremistische aanhang in Duitsland met naar schatting bijna 27.000 personen in 2015 groter te zijn dan het aantal aanhangers van het rechtsextremisme, dat in dat jaar op maximaal 23.850 personen geschat wordt. Bovendien is het aantal geweldsincidenten dat de Duitse overheid in 2015 aan linksextremisme toeschrijft met 1.608 hoger dan het aantal van 1.408 geweldsincidenten dat met rechtsextremisme in verband wordt gebracht. Het aantal links-extremistische geweldsincidenten in 2015 neemt volgens de Duitse overheid ten opzichte van het voorgaande jaar bovendien sterker toe in vergelijking met geweldsincidenten door rechtsextremisten (+62% versus +42%).[1] Ook in België is links-extremisme een actueel en relevant thema. Waar het in Duitsland overwegend gaat om acties binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten', blijkt uit de geraadpleegde mediabronnen dat in België het anarchisme nadrukkelijker op de voorgrond treedt. Daarbij wordt onder

andere verwezen naar brandstichting bij producenten van defensiematerialen. Sinds 2011 wordt daarbij door de Belgische overheid gesproken over 'een ontegenzeggelijke radicalisering' van het anarchistische milieu.[2]

Op basis van de verzamelde documentatie is bekeken in hoeverre er een relatie tussen Nederlandse links-extremistische groeperingen met het buitenland bestaat en, indien aanwezig, waar deze relatie dan uit bestaat. Daarbij is een relatie met het buitenland verondersteld indien (meerdere) personen die in het buitenland geboren zijn tot een groepering behoren en/of wanneer uit het bestudeerde bronmateriaal naar voren is gekomen dat een groepering acties in het buitenland ondersteunt of vanuit het buitenland ondersteund wordt. Uit tabel 3.1 blijkt dat er elf groeperingen zijn waarbij in de onderzoeksperiode een relatie met het buitenland is geconstateerd. Het betreft overwegend groeperingen die zich profileren op het gebied van 'Antifascisme & Mensenrechten' dan wel 'Milieu & Dier'.

Tabel 3.1 – Relatie van links-extremistische groeperingen met het buitenland (n=27)[3]

Thema	Relatie met buitenland	Geen relatie met buitenland
Anarchisme	2	3
Antifascisme & Mensenrechten	8	10
Milieu & Dier	3	2
Overig	-	1
Totaal	**13**	**16**

In hoeverre Nederlandse groeperingen of personen betrokken zijn geweest bij strafbare feiten in het buitenland is, buiten incidentele aanhoudingen, onbekend. 'Dat blijft meestal bij een onderbuikgevoel', aldus een respondent van de AIVD. Uit de geraadpleegde mediaberichtgeving en open bronnen blijkt niet dat vanuit het buitenland actief invloed wordt uitgeoefend op de betreffende groeperingen of – andersom – dat vanuit Nederland getracht wordt invloed uit te oefenen op groeperingen in het buitenland. Ook veiligheidsprofessionals zien dit in de praktijk niet tot nauwelijks terug. In plaats daarvan lijkt met name sprake te zijn van het ondersteunen van elkaar door groeperingen (of personen binnen de betreffende groeperingen) bij het bereiken van een gemeenschappelijk doel of het uitdragen van een overeenkomstige inhoudelijke boodschap. De afwezigheid van buitenlandse links-extremisten in Nederland wordt door meerdere veiligheidsprofessionals onder andere gerelateerd aan de relatief kleine linkse scene in Nederland: deze is bijvoorbeeld in Duitsland vele malen groter. In de praktijk betekent dit volgens hen dat waar sprake is van internationale samenwerking, Nederlanders met name naar het buitenland reizen. Dit is ten tijde van het onderzoek het meest prominent in beeld

gekomen rondom een internationale demonstratie tegen de G20 in Duitsland (zie paragraaf 3.4), waar Nederlanders aanwezig zijn geweest en strafbare feiten hebben gepleegd en/of in de voorbereiding van acties een rol hebben gespeeld. Dat betekent echter niet dat buitenlandse extremisten in zijn geheel niet naar Nederland komen. Onder andere rondom een tegendemonstratie in de grensstreek zijn ook buitenlandse antifascisten aanwezig geweest, zo is gebleken uit observaties en interviews met politiemedewerkers die betrokken zijn bij de openbare ordehandhaving. Ook rondom een andere demonstratie in Nederland op het gebied van 'Antifascisme & Mensenrechten' – waar veel personen door de politie werden aangehouden – stellen respondenten dat circa de helft van de aangehouden personen geboren is in het buitenland. Het betrof daarbij overwegend Duitsers, Italianen en Spanjaarden.

Een onderwerp waarop vanuit het thema 'Milieu & Dier' in het buitenland reeds verregaande acties zijn gevoerd, betreft nanotechnologie. Omdat Nederland zich op het gebied van nanotechnologie als voorloper profileert, bestaat volgens een respondent van de AIVD de kans dat dit in de nabije toekomst tot incidenten leidt. Vooralsnog blijkt uit het door ons verzamelde materiaal dat Nederlandse links-extremistische groeperingen die actief zijn op het gebied van 'Milieu & Dier' vooral afreizen naar het buitenland (waaronder België, Duitsland en Frankrijk) ter ondersteuning van gelijkgestemden. Uit het openbronnenonderzoek komt een casus naar voren die het internationale karakter van links-extremisme binnen dit thema illustreert. Zo zijn twee personen, waaronder een Nederlander, recentelijk in Groot-Brittannië veroordeeld vanwege extremistische acties tegen een bedrijf dat gebruikmaakt van proefdieren.

Voor zover dit uit de onderzoeksactiviteiten blijkt, is de invloed vanuit het buitenland op Nederlandse links-extremistische groeperingen en andersom de afgelopen jaren zeer beperkt. Wel wijzen verschillende politiemedewerkers op zogenaamde solidariteitsacties. Dit zijn acties die plaatsvinden in reactie op gebeurtenissen in het buitenland, waaronder gerechtelijke uitspraken c.q. veroordelingen van ideologische medestanders. Voorbeelden van solidariteitsacties die door respondenten zijn genoemd, zijn informatieavonden (bijvoorbeeld over de achtergrond van een rechtszaak), het schrijven van brieven om gevangenen moreel te ondersteunen en het inzamelen van geld via donaties. Respondenten verwijzen echter ook naar buitenwettelijke acties, waaronder vernielingen gericht op bedrijfseigendommen.

Eindnoten

1. Zie https://www.verfassungsschutz.de/de/download-manager/_vsbericht-2015.pdf
2. Zie het rapport 'Veiligheid van de Staat (2011). Dit kan worden gedownload via: https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/VSSE_jaarverslag2011_NL_web.pdf
3. Omdat twee groeperingen zich op twee van de onderscheiden thema's (namelijk 'Anarchisme' en 'Antifascisme & Mensenrechten') profileren, telt het totaal op tot 29.

4 Conclusies

In dit hoofdstuk vatten we de bevindingen van het onderzoek samen. In de volgende paragrafen beantwoorden we de onderzoeksvragen die in het onderzoek centraal staan. We besluiten het hoofdstuk met een slotbeschouwing.

4.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

De centrale probleemstelling is vertaald naar drie onderzoeksvragen. We gebruiken de door ons verzamelde data in samenhang voor het beantwoorden van deze onderzoeksvragen. Elke onderzoeksvraag komt in een aparte subparagraaf aan bod.

4.1.1 Op welke wijze profileren links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland?

Aard en omvang

Via openbronnenonderzoek is voor de periode 2015 tot en met medio 2017 in beeld gebracht hoeveel groeperingen als links-extremistisch kunnen worden aangemerkt. Van de 27 gevonden links-extremistische groeperingen komt een derde (n=9) enkel voor in het kader van één buitenwettelijke actie.[1] Deze negen groeperingen lijken derhalve gebruik te maken van een gelegenheidsnaam. Momenteel profileren de meeste gevonden links-extremistische groeperingen zich op het thema 'Antifascisme & Mensenrechten', wat ook in eerder onderzoek (zie Van der Varst et al., 2010) al een belangrijk thema bleek. Een eerder prominent thema zoals 'Anarchisme' is grotendeels in dit thema opgegaan.

Samenwerking

De uitgevoerde netwerkanalyses laten zien dat links-extremistische groeperingen binnen en buiten het eigen thema samenwerken met andere links-extremistische

groeperingen. Daarnaast onderhouden zij banden met groeperingen die, voor zover bekend, enkel binnen de kaders van de wet opereren. Deze bevindingen suggereren een snijvlak tussen activisme en extremisme, waarbij niet zozeer sprake is van verschillen in nagestreefde doelen maar wel van verschillen in de wijze waarop deze dan gerealiseerd (zouden) moeten worden.

Modus operandi

Het palet aan gevonden legale en buitenwettelijke actievormen is breed. Demonstreren, mobiliseren en informeren (onder andere via flyers, spandoeken en social media) gebeurt doorgaans binnen de kaders van de wet. Daarbij kan gebruikgemaakt worden van gekleurde of eenzijdige informatie, die tegenwoordig ook via social media verspreid wordt (*oude tactieken, nieuwe technieken*). Acties buiten het kader van de wet richten zich op specifieke bedrijven, personen of groepen (i.c. ideologische tegenhangers), wat het reactieve karakter van het links-extremisme onderstreept.

In de buitenwettelijke acties van links-extremistische groeperingen kan een onderscheid worden gemaakt tussen acties die overwegend binnen het kader van de openbare orde problematisch zijn en acties die in een andere context als misdrijf kunnen worden aangemerkt. Afhankelijk van de precieze context waarin *sit-ins* en tegendemonstraties plaatsvinden – met als doel het verstoren van demonstraties van ideologische tegenhangers – kunnen deze acties een buitenwettelijk karakter hebben. Bijvoorbeeld als voorwaarden die rondom tegendemonstaties gelden worden geschonden. Daarnaast is het meermaals voorgekomen dat bewust gezocht wordt naar een confrontatie met ideologisch tegenhangers om een als racistisch of xenofoob gepercipieerd geluid in de kiem te smoren. Er is met andere woorden, en zo kan ook worden afgeleid uit getroffen voorbereidingen en meegebrachte wapens, sprake van een bereidheid tot het toepassen van geweld tegen ideologische tegenhangers. Rondom tegendemonstraties maken links-extremistische groeperingen gebruik van social media om een wij-zij perspectief te creëren, waarbij ook de legitimiteit van de overheid en het politieoptreden geregeld wordt betwist.

Naast buitenwettelijke acties die van invloed kunnen zijn op de openbare orde en veiligheid, worden ook misdrijven gepleegd die in meer of mindere mate kunnen raken aan de persoonlijke levenssfeer van doelwitten (bedrijven dan wel personen). Hoewel bezettingen van bedrijven bijvoorbeeld buiten de kaders van de wet vallen, is de impact daarvan op medewerkers van deze bedrijven en/of politiemedewerkers beperkt en wordt rondom dergelijke acties geen geweld gebruikt. Anders is dit voor actievormen die dicht aan de persoonlijke levenssfeer raken. Voorbeelden daarvan zijn acties die onder de tactiek van naming and shaming vallen – waarbij privéinformatie online wordt gepubliceerd – en *home visits*: het plegen van vernielingen

en brandstichting bij doelwitten thuis. Dergelijke acties hebben een sterk intimiderend karakter en kunnen zeer professioneel worden voorbereid.

Organisatie en aanhang

De thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en in mindere mate 'Milieu & Dier' zijn de thema's waarop de meeste links-extremistische groeperingen zich profileren. Binnen de groeperingen is sprake van een kleine groep personen die als (informeel) leider geldt. De samenhang tussen links-extremistische en activistische groeperingen biedt personen de mogelijkheid om van activisme door te groeien naar gewelddadig extremisme. In dit kader is van belang dat de Dienst Landelijke Informatieorganisatie (DLIO) van de Nationale Politie vooralsnog onvoldoende zicht lijkt te hebben op personen die de stap van activisme naar extremisme dreigen te maken. De ambitie om uitgebreide persoonsdossiers op te stellen, met daarin aandacht voor houding, gedrag en psychische problematiek, is vooralsnog niet gerealiseerd. Het opstellen daarvan – zowel voor de huidige aandachtspersonen als voor de 'nieuwe aanwas' – kan de politie ondersteunen bij het opbouwen van intelligence en aangrijpingspunten bieden voor toekomstig beleid (onder andere in de vorm van een persoonsgerichte aanpak).

Externe invloeden op de ontwikkeling van het links-extremisme in Nederland

Mede doordat externe invloeden (het opkomende rechtspopulisme en de economische crisis) al langer spelen, zijn deze lastig te operationaliseren. Bovendien hebben onze data betrekking op de periode vanaf 2015. Daarmee raken onze data niet aan de periodes waarin deze externe invloeden mogelijk reeds speelden. Om die reden is sec bekeken of links-extremistische acties aan een van beide ontwikkelingen konden worden gerelateerd.

Onderwerpen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' staan tegenwoordig nadrukkelijk op de agenda van links-extremistische groeperingen. Gelet op de doelwitten van deze acties (bedrijven, personen en groepen) kan deze ontwikkeling worden bezien als een reactie op een groeiend rechtspopulisme. Ook in andere contexten, zoals binnen het thema 'Milieu & Dier', is veelal sprake van acties die worden ondernomen in reactie op een als ongewenst ervaren situatie. Dit laat zien dat acties van links-extremistische groeperingen in samenhang met maatschappelijke ontwikkelingen moeten worden beschouwd. In de vraagstelling van het onderzoek is ook stilgestaan bij de invloed van de economische crisis. De door ons verzamelde data laten zien dat vrijwel geen acties zijn gepleegd door links-extremistische groeperingen die een achtergrond hebben in sociaaleconomische achterstanden. Onze bevindingen geven daarmee geen aanleiding om te ver-

onderstellen dat de economische crisis op zichzelf heeft bijgedragen aan de thema's waarop links-extremistische groeperingen zich manifesteren.

4.1.2 In hoeverre hebben links-extremistische groeperingen de afgelopen jaren buiten de wet geopereerd?

Frequentie van buiten de wet opereren

Op basis van het openbronnenonderzoek over de periode 2015 tot en met juli 2017 valt niet vast te stellen hoe vaak links-extremistische groeperingen – en dan in het bijzonder de groeperingen die geen gelegenheidsnaam gebruiken – buiten de wet hebben geopereerd. Het doen van uitspraken op dit vlak op basis van openbronnenonderzoek wordt onder andere bemoeilijkt doordat groeperingen acties niet altijd claimen (met name de acties hoog in het geweldsspectrum). Zo trachten zij te voorkomen dat zij in het vizier van de veiligheidsdiensten en de politie komen. Het onderzoek laat bovendien zien dat links-extremistische acties zelden leiden tot een strafrechtelijk onderzoek en strafproces. Dit impliceert dat de door ons geraadpleegde bronnen slechts een deel van de werkelijkheid weergeven en dat het plegen van links-extremistische acties een zekere mate van straffeloosheid kent.

Steun voor het toepassen van geweld

Vanwege het risico op geweld en/of het intimiderende karakter kunnen tegendemonstraties, acties onder de noemer van naming and shaming en home visits onder de noemer van geweld worden geschaard. Hoe hoger een actie in het geweldsspectrum ligt (en hoe groter de impact van een actie derhalve op het betreffende doelwit is), hoe minder personen bereid zijn tot het plegen van dergelijke acties. De relatief grote bereidheid van personen om aan tegendemonstraties bij te dragen, maken dat deze het meest zichtbaar zijn. Het onderwerp links-extremisme moet echter niet alleen vanuit het perspectief van de openbare orde worden beschouwd. Door beperkingen in de verzamelde data (zie het kopje 'frequentie van buiten de wet opereren') is informatie over acties die hoger in het geweldsspectrum liggen en de impact daarvan op doelwitten en de democratische rechtsorde beperkt in beeld gekomen.

Mate van huidige en toekomstige dreiging

De bevindingen van dit onderzoek suggereren dat vooral links-extremistische groeperingen binnen het thema 'Antifascisme & Mensenrechten' een huidige en toekomstige dreiging vormen. Links-extremistische groeperingen op dit thema kennen een verschillende geografische focus die uiteenloopt van lokaal tot regionaal, nationaal en internationaal. Daarbij bestaat behoefte aan aanvullende kennis over de impact van acties van deze groeperingen op doelwitten en de democratische rechtsorde.

Innovaties op het gebied van natuur en milieu (zoals nanotechnologie) kunnen er in de nabije toekomst toe leiden dat links-extremistische groeperingen zich ook op het thema 'Milieu & Dier' kunnen gaan roeren. Tot slot zijn anarchistische groeperingen in het buitenland reeds betrokken geweest bij acties die hoog in het geweldsspectrum liggen. Daarmee lijkt ook het thema 'Anarchisme' niet te moeten worden veronachtzaamd.

4.1.3 Welke positie nemen links-extremistische groeperingen in Europa in?

In dit onderzoek is de ontwikkeling van het linksextremisme in de Nederland omringende landen (België, Duitsland) in beeld gebracht. Daarvoor waren we – een schriftelijke reactie van de Duitse politie daargelaten – vooral afhankelijk van mediaberichtgeving en openbare documenten van de betreffende nationale overheden. Ontwikkelingen op het gebied van links-extremisme in het buitenland lijken gelijk aan die in Nederland, in die zin dat dezelfde thema's het sterkst naar voren komen en sprake is van overeenkomstige typen modus operandi. Waar het gaat om onderlinge internationale samenwerking betreft het overwegend het ondersteunen of faciliteren van elkaars acties. Dit gebeurt met name binnen de thema's 'Antifascisme & Mensenrechten' en 'Milieu & Dier'. De links-extremistische scene is in Duitsland vele malen groter dan in Nederland; dit geldt volgens respondenten en geraadpleegde documentatie evenzeer voor de bereidheid tot het plegen van acties die hoger in het geweldsspectrum liggen. Waar sprake is van mobiliteit, lijkt dit dan ook doorgaans van Nederland naar het buitenland in plaats van andersom te zijn.

4.2 Slotbeschouwing

De bevindingen van het onderzoek sluiten aan bij door de AIVD en het NCTV beschreven ontwikkelingen op onder andere het gebied van onderlinge samenwerking tussen links-extremistische groeperingen (ontzuiling). Activisme en extremisme hebben beide een sterk reactief karakter en liggen in elkaars verlengde, waarbij ook binnen het extremisme onderscheid gemaakt kan worden in de bereidheid van personen tot het plegen van geweld. Dit past binnen de uitkomsten van eerder onderzoek (Van der Varst et al., 2010), waarin werd gesproken over een grote groep van activisten en een kleiner aantal personen die respectievelijk als afdwinger of als geweldpleger kan worden aangemerkt.

De bevindingen van dit onderzoek suggereren dat in vergelijking met een decennium geleden, toen Van der Varst et al. (2010) hun onderzoek verrichtten, geen sprake is van kwalitatief fundamentele wijzigingen in het links-extremistische landschap (bijvoorbeeld in relatie tot actiemethoden). In dat onderzoek worden

geen aantallen links-extremistische groeperingen genoemd, maar wordt volstaan met een typologie van extreemlinkse en links-extremistische groeperingen. Los van eventuele verschillen in gehanteerde definities is het daardoor niet mogelijk om een kwantitatieve vergelijking te maken c.q. trends in aantal links-extremistische groeperingen te beschrijven.

Hoewel het links-extremisme bekeken naar het aantal personen klein is, is niet alleen sprake van een reeds langer bestaande kern van links-extremisten. Ook personen die nog niet of in mindere mate bij overheidsinstanties in beeld zijn gekomen vanwege extremistische acties, roeren zich ('nieuwe aanwas'). Wie zij zijn, welke motieven zij hebben en welke risico's voor de openbare orde, de democratische rechtsorde en (potentiële) doelwitten hiermee samenhangen is nog niet afdoende in beeld bij de politie. Dit geldt ook op het vlak van onderlinge dwarsverbanden tussen links-extremistische groeperingen, (informele) leiders daarbinnen en de financiering van acties. Het onderzoek laat zien dat het plegen van links-extremistische acties doorgaans niet tot strafrechtelijke onderzoeken en strafprocessen leidt.

Eindnoot

1. Dit aantal is kwantitatief niet vergelijkbaar met eerder onderzoek vanwege verschillen in gehanteerde definities.

Geraadpleegde literatuur

Abramowitz, A.I. & K.L. Saunders (2008). Is polarization a myth? *Journal of Politics*, 70: 542-555.

Adang, O. (2011). Initiation and Escalation of Collective Violence. In: T.D. Madensen & J. Knutsson (eds.), *Preventing Crowd Violence*. Lynne Rienner (47-68).

AIVD (2013). *Links activisme en extremisme in Nederland. Divers en diffuus, wisselvallig en wispelturig*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Ball, R. & J. Drury (2012). Representing the riots: The misuse of statistics to sustain ideological explanation. *Riot Stats*, 106: 4-21.

Commissie Cohen (2013). *Twee werelden - You only live once*. Te downloaden via www.rijksoverheid.nl

Duyvendak, W. (2008). *Klimaatactivist in de politiek*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Jost, J.T., C.M. Federico & J.L. Napier (2009). Political ideology: its structure, functions, and elective affinities. *Annual Review of Psychology*, 60: 307-333.

Kouwenhoven, R.M., R.J. Morée & P. van Beers (2010). *Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend.* Apeldoorn: Politie & Wetenschap.

Muller, E.R., U. Rosenthal, M. Zannoni, H. Ferwerda & S. Schaap (2010). *Strandrellen in Hoek van Holland. Dancefestival Veronica Sunset Grooves, 22 augustus 2009*. The Hague: Boom Juridische Uitgevers.

NCTV (2016). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 43, november 2016*. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Ooijevaar, J. & G. Kraaykamp (2005). *Links in beeld. Een explorerend onderzoek naar de sociale kenmerken van extreem links in Nederland*. Mens en Maatschappij, 80(3): 239-256.

Schuurman, B.W. (2017). *Becoming a European homegrown jihadist: a multilevel analysis of involvement in the Dutch Hofstadgroup*, 2002-2005. Leiden: Leiden University.

Skillicorn, D.B., C. Leuprecht & C. Winn (2012). Homegrown islamist radicalization in Canada: Process insights from an attitudinal survey. *Canadian Journal of Political Science*, 45(4): 929-956.

Varst, L., van der, T. van Ham, M. Zannoni, A. Bouabid & A. van Wijk (2010). *Extreem link(s)? Een verkennend onderzoek naar linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Waddington, D. & M. King (2005). The disorderly crowd: from classical-psychological reductionism to socio-contextual theory - the impact on public order policing strategies. *The Howard Journal*, 44(5), 490-503.

Bijlage

Bijlage 1 – Topiclijst interviews deskundigen

1. **Algemeen: Kenmerken links-extremistische groeperingen in Nederland**
   - Vorm en mate van organisatie van de groeperingen
   - Mobiliserende thema's, ontwikkelingen daarin en ontstaansreden(en)
   - Geschat aantal aanhangers (leidende figuren, meelopers) en kenmerken
   - Zichtbaarheid aanhangers (wie dan) en groeperingen
   - Invloedrijkheid van de groepering
   - Samenwerkingen tussen groepen die buiten de wet opereren
   - Samenwerkingen met groepen die binnen de wet opereren
   - Overlap tussen activistische en extremistische werkwijzen
   - Positionering in huidige politieke klimaat
   - Confrontatiegeweld
   - Geografische concentratie

2. **Groeperingen die buiten de wet opereren**
   - Werkwijze van buiten de wet opereren (inclusief confrontatiegeweld)
   - Doelwitten en impact
   - Mate waarin buiten de wet wordt geopereerd
   - Vormen van geweld die worden toegepast
   - Reactie vanuit de groepering op geweld
   - Mate van dreiging van deze groeperingen
   - Groeperingen die in de nabije toekomst mogelijk extremistisch worden
   - Recente incidenten in Nederland

3. **Positie Nederlandse links-extremistische groeperingen in Europa**
   - Unieke groeperingen voor Nederland (of opvattingen Europees gedeeld)
   - Invloed van Nederlandse groeperingen in Europa en, zo ja, op welke wijze
   - Samenwerking tussen Nederlandse groeperingen en groeperingen uit Europa
   - Verschillen en overeenkomsten met buitenlandse groeperingen
   - Recente incidenten in Europa en betrokkenheid van Nederlandse groeperingen

Verschenen in de Bekereeks

2008

Ambtscriminaliteit aangegeven?
Een onderzoek naar het opvolgen van en kennis over de wettelijke verplichting tot aangifte van artikel 162 Sv misdrijven

Verborgen problemen
Een onderzoek naar (de aanpak van) criminaliteit onder Antillianen in Nederland

Bont en Blauw
Een onderzoek naar de strafrechtelijke behandeling van geweldszaken tegen politieambtenaren en de bejegening van slachtoffers daarvan door de politie en het openbaar ministerie

Uitstel van behandeling?
Een verkennend onderzoek naar TBS-gestelden met en zonder een combinatievonnis en de mogelijke effecten van detentie

2009

Huwelijksdwang: Een verbintenis voor het leven?
Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland

Inpakken niet nodig
Een profiel van straatroven en straatrovers in Almere

Back on Track?
Een evaluatieonderzoek naar de onthemende projecten van de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen

CoVa volgens plan?
Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining

Achter de schermen
Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno

2010

Tot de dood ons scheidt
Een onderzoek naar de omvang en kenmerken van moord en doodslag in huiselijke kring

Kwetsbaar beroep
Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam

Cameratoezicht in beweging
Ervaringen met nieuwe vormen van cameratoezicht bij de Nederlandse politie

2011

Los van drank
Procesevaluatie Haltafdoening Alcohol

Lastige verhalen
Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar

Wapenfeiten
Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen

Snelle jongens
Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid

2012

De schade hersteld?
Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen

Onder Controle?
Een procesevaluatie van de gedragsinterventie 'Korte Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen'

Planmatig en flexibel
Procesevaluatie gedragsinterventie CoVa+

Oosterse Teelt
Vietnamezen in de hennepteelt

Dierenwelzijn in het vizier
De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland

2013

Over leven na de moord
De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland

Met scherp schieten
Een onderzoek naar een aantal veiligheidsrisico's met betrekking tot de schietsport in Nederland

Georganiseerde voertuigcriminaliteit in Nederland
Een beeld van de omvang, kenmerken, werkwijzen en aanpak anno 2013

Het warme bad en de koude douche
Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg

2014

Portretten van notoire ordeverstoorders
Kenmerken en achtergronden van notoire ordeverstoorders binnen het voetbal

Gelegenheidsordeverstoorders?
Analyse van rondom grootschalige rellen aangehouden verdachten

Ondergaan of ondernemen
Ontwikkelingen in de aard en aanpak van afpersing van het bedrijfsleven

Raak geschoten?
Een onderzoek naar de werking van maatregelen tegen geweld en overlast rondom het betaald voetbal

Doordringen of doordrinken
Effectevaluatie Halt-straf Alcohol

Prostitutie in Nederlandse gemeenten
Een onderzoek naar aard en omvang, beleid, toezicht en handhaving in 2014

2015

Aangifte onder nummer
Implementatie, toepassing en eerste resultaten van de nieuwe regeling 'Aangifte onder nummer'

Papier en werkelijkheid
Een hypothesevormend onderzoek naar de invloed van registratie-effecten op de omvang van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Grensoverschrijdend slachtofferschap
Een inventarisatie van aard, omvang en aandachtspunten in verband met de effectuering van slachtofferrechten

2016

Dieren Verboden
De toepassing van het houdverbod als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf

Kijk op jeugdcriminaliteit
Handvatten voor het opstellen van een periodieke trendrapportage jeugd- en jongerencriminaliteit en een overzicht van veelbelovende aanpakken

Stijging meldingen verwarde personen in de regio Rotterdam
Een onderzoek naar mogelijke verklaringen en wenselijke oplossingen

Missen we iets?
Een gebiedsanalyse in Rotterdam naar de omvang en aanpak van de jeugdcriminaliteit en eventuele 'witte vlekken' in dat beeld

De draad weer oppakken
Een follow-up onderzoek onder nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten

Hoe lopen de hazen?
De stand van zeken in de aanpak van dierenmishandeling en dierenverwaarlozing

Focus op heling
Een onderzoek naar het functioneren van de helingmarkt, het beleid tegen en de gevolgen van heling

Van cijfers naar interpretatie
Een duiding van de kwantitatieve ontwikkelingen van de jeugdcriminaliteit

Wie is het slachtoffer?
Kenmerken van de doelgroep van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en strategieën voor een beter doelgroepbereik

Radicalisering in de gemeente Arnhem
Resultaten van onderzoek onder mentoren, welzijnswerkers en jongeren

2017

Duiding van problematisch jeugdgroepengedrag
Een theoretische verkenning en een praktische handreiking voor het veld

Prostitutie in beeld gebracht
Een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem

De achterblijvers
Een evaluatie van het maatwerk voor achterblijvers van vermiste personen

2018

Realiteit of registratie-effect?
De invloed van registratie-effecten op de daling van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Voor meer informatie over uitgaven in deze reeks: www.beke.nl.

Links-extremisme is al langere tijd een aandachtspunt van de Nederlandse overheid. Hoewel het NCTV en de AIVD periodiek rapporteren over dit onderwerp, dateert het laatste wetenschappelijke onderzoek uit 2010. In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar links-extremistische groeperingen in Nederland.

Op basis van uiteenlopende onderzoeksactiviteiten (hoofdzakelijk openbronnenonderzoek, interviews en observaties) wordt een beeld gegeven van de thema's waarop links-extremistische groeperingen zich momenteel in Nederland profileren, in hoeverre deze de afgelopen jaren buiten de wet hebben geopereerd en wat hun modus operandi zijn.

De onderzoeksbevindingen laten zien dat op een aantal vlakken sprake is van kennislacunes. De resultaten kunnen worden benut voor het vormgeven aan en invullen van toekomstig beleid in relatie tot links-extremisme.

ISBN 978-94-92255-23-5

9 789492 255235 >

www.beke.nl